

Lapsen hyväksi

Sijoitetun lapsen omaohjaajan näkemys yhteistyöstä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa

Leena Rantala
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta Porin yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2017

TAMPEREEN YLIOPISTO PORIN YKSIKKÖ

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Leena Rantala: Lapsen hyväksi. Sijoitetun lapsen omaohjaajan näkemys yhteistyöstä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa

Pro gradu -tutkielma 58 sivua + 1 liite

Sosiaalityö

Ohjaaja: Tuija Eronen

Tammikuu 2017

Tässä tutkimuksessa selvitetään lastensuojelulaitoksessa työskentelevien tai siellä työskennelleiden lasten omaohjaajien näkökulmasta yhteistyötä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa. Tutkimuksella haetaan vastauksia kysymyksiin: 1) Minkälaista yhteistyötä lapsen omaohjaajalla ja lapsen sosiaalityöntekijällä on omaohjaajan näkökulmasta katsottuna? 2) Millaisia mahdollisuuksia ja haasteita yhteistyössä on?

Tämä tutkimus liittyy suomalaiseen lastensuojelututkimukseen ja erityisesti sijaishuollon laitostutkimukseen sekä moniammatillisen yhteistyön tutkimukseen. Tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena, haastatellen viittä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaista Varsinais-Suomesta. Haastateltavat on valittu eri laitoksissa ja kunnissa työskennelleistä ammattilaisista, jotta lapsen omaohjaajan ja lapsen sosiaalityöntekijän yhteistyöstä saadaan mahdollisimman monipuolinen kuva. Haastattelut on toteutettu teemahaastatteluna ja analyysimenetelmänä on käytetty sisällönanalyysia ja teemoittelu.

Tutkimuksen tuloksissa korostuu omaohjaajan ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän yhteistyön merkitys. Omaohjaajat kokivat sosiaalityöntekijältä saamansa tuen sijoitetun lapsen kanssa työskentelyyn kuitenkin vähäisenä. Kaikki haastateltavat kertoivat tehneensä yhteistyötä sosiaalityöntekijän kanssa, mutta tämän yhteistyön laatu ja määrä vaihtelivat. Yhteistyön määrään ja laatuun vaikuttivat haastateltavien kertoman mukaan erilaiset kunnalliset käytännöt ja sosiaalityöntekijöiden erilaiset työotteet. Myös lapsen ja vanhempien erilaiset tilanteet vaikuttivat yhteistyön tekemiseen.

Suurimpina haasteina lapsen omaohjaajan ja lapsen sosiaalityöntekijän yhteistyössä olivat sosiaalityöntekijöiden ainainen kiire ja työntekijöiden vaihtuvuus. Haastateltavat toivovat sosiaalityöntekijältä enemmän aikaa pohtia lapsen omaohjaajan ja sijoitetun lapsen kanssa yhdessä lapseen liittyviä asioita. Lapsen sijoitusprosessin aikaiseen työskentelyyn toivotaan enemmän suunnitelmallisuutta ja tavoitteellista työskentelyä.

Asiasanat: Lastensuojelu, omaohjaaja, sosiaalityöntekijä, yhteistyö

University of Tampere

Faculty of Social Sciences

Leena Rantala: For the best of the child. The view of a foster child's personal guidance counsellor about co-operation with the child's social worker.

Master's Thesis 58 pages + 1 appendix pages

Social Work

Supervisor: Tuija Eronen

January 2017

The purpose of this study is to examine co-operation of children's personal guidance counsellors working or having worked in children's welfare facilities with their social workers from the guidance counsellors' point of view. The goal of this research is to find answers to the following questions: 1) What is the co-operation between a child's personal guidance counsellor and social worker like from the point of view of the guidance counsellor? 2) What are the challenges and possibilities of such co-operation?

This research is connected to the Finnish child protection study and specifically to research on the foster care facilities as well as on the multi professional fields of activity. The research has been carried out as a qualitative research by interviewing five social and health care professionals in Varsinais-Suomi. They have been selected from professionals working or having worked in various facilities to get as diverse a view as possible of the co-operation between a child's personal guidance counsellor and social worker. The interviews have been carried out as thematic interviews. The analyzing methods have been content analysis and thematization.

The significance of co-operation between a personal guidance counsellor and the social worker responsible for the child's issues is highlighted in the research. However, in dealing with a child in foster care the guidance counsellors felt the support from the social workers to be minimal. All interviewees said that they had co-operated with social workers but the quality and quantity of this co-operation varied. According to the interviewees, the varying communal procedures and differences in the social workers' work methods affected the quality and quantity of the co-operation. Differences in the situations of children and their parents also had an effect on the co-operation

The greatest challenges with the co-operation between children's guidance counsellors and social workers were the social workers' constant haste and the turnover rate of the workers. The interviewees hope for the social workers to have more time to consider together with the guidance counsellor and the foster child the issues concerning the child. The work during the child's placement process is hoped to be more systematical and goal-directed.

Key words: child protection, personal guidance counsellor, social worker, co- operation

Sisältö

1	JOHDANTO	1
2	LASTENSUOJELU	3
2.1	Lasten suojelu	3
2.2	Suomalainen lastensuojelun kehitys laitoshoidosta avohuoltoon	6
2.3	Lapsi sijaishuollossa	13
3	YHTEISTYÖ SIAISHUOLLOSSA	16
3.1	Yhteistyön mahdollisuudet ja haasteet	16
3.2	Yhteistyö lapsen sijoitusprosessin aikana	19
3.3	Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.....	21
3.4	Sijoitetun lapsen huolenpito omaohjaajan tehtävänä.....	23
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	26
4.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	26
4.2	Tutkimusmenetelmä ja -aineisto.....	27
4.3	Aineiston analyysi ja analyysin eteneminen	29
4.4	Tutkimuksen eettisyys	31
5	LAPSEN PARHAAKSI.....	33
5.1	Lapsen omaohjaajan työ sijaishuoltoyksikössä	33
5.2	Yhteistyö lapsen sosiaalityöntekijän kanssa.....	35
5.2.1	Yhteistyön määrä.....	35
5.2.2	Yhteistyön muodot ja välineet.....	37
5.2.3	Yhteistyöstä saatu tuki	40
5.3	Yhteistyön haasteet	41
5.3.1	Sosiaalityöntekijän kiire	42
5.3.2	Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus	44
5.4	Yhteistyön mahdollisuudet	45
5.4.1	Yhteistyön toimivuus	45
5.4.2	Sosiaalityöntekijän antama aika lapselle.....	47
6	JOHTOPÄÄTÖS JA POHDINTA	49

TAULUKOT

Taulukko 1. Lastensuojelun kokonaisuus.....4

Taulukko 2. Yhteistyön menetelmät ja välineet sekä haasteet ja mahdollisuudet.....30

1 JOHDANTO

Lastensuojelun kautta lapset ja perheet saavat arkeensa apua ja tukea. Vuonna 2015 tuli voimaan uusi sosiaalihuoltolaki, joka helpottaa asiakkaita ja heidän perheitä saamaan apua ilman, että lapsen pitää olla lastensuojelun asiakas. Uuden lain tarkoituksena on saada perheelle tukea ajoissa, jotta ongelma ei tulisi niin suureksi, että lastensuojelun pitää puuttua tilanteeseen. Sosiaalihuollon ja lastensuojelun avohuollon tukitoimet ovat vapaaehtoisia asiakkaille. Silloin, kun nämä tukitoimet eivät riitä perheelle, on ryhdyttävä sellaisiin toimiin, jotka voivat olla vastoin lapsen ja perheen tahtoa.

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on vaativa puuttuminen lapsen ja perheen yksityisyyteen. Sosiaalityöntekijä voi huostaanottaa lapsen ja silloin kyse on puuttumisesta vanhempien perusoikeuteen, omista lapsista huolehtimiseen ja heidän kasvatustyöhön. (Laakso 2009, 20). Lastensuojelun tehtävänä on suojella lasta ja turvata lapselle mahdollisuus kasvaa ilman uhkia (Alhanen 2014, 4). Vuonna 2014 lastensuojelun tilaston mukaan lapsia sijoitettiin kiireellisesti 3 773 lasta ja huostaanotettiin 10 675 lasta (Kuoppala & Säkkinen 2015, 1).

Huostaanotettu lapsi voidaan sijoittaa perhekotiin tai lastensuojelulaitokseen. Lapsen sijoittamisella pyritään tukemaan lapsen ja perheen tilannetta. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vastaa koko sijoitusprosessista. Hän tekee yhteistyötä eri toimijoiden, kuten esimerkiksi lastensuojelulaitoksen työntekijöiden kanssa. Yhteistyö alkaa heti lapsen sijoitusprosessin alussa. Lastensuojelulaitoksen työntekijät huolehtivat sijoitetun lapsen arjen sujumisesta ja lapsen sosiaalityöntekijän tehtävänä on valvoa, että lapsen arki laitoksessa sujuu lapsen edunmukaisesti. Lastensuojelulaitoksessa lapselle nimetään omaohjaaja, jonka tehtävänä on huolehtia lapsen asioiden sujumisesta ja tehdä yhteistyötä lapsen läheisten ja eri toimijoiden kanssa.

Tutkimuksen aihe oli minulle henkilökohtainen. Työskentelen lastensuojelun sosiaalityöntekijänä ja minulla on sijaishuollossa olevia asiakkaita. Olen aikaisemmin työskennellyt myös lastensuojelulaitoksessa lasten omaohjaajana. Lapsen sosiaalityöntekijällä on iso vastuu lapsen hyvinvoinnista sekä tehdyistä päätöksistä. Lapsen sosiaalityöntekijän vaikeat päätökset, esimerkiksi lapsen huostaanotto sekä lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle, saivat minut kiinnostumaan moniammatillisesta yhteistyöstä. Verkostotyöskentely ei ole uusi aihe lastensuojelussa, mutta minusta tämän laatuinen työskentely on vielä vähäistä.

Tutkimuksessani haastattelin lastensuojelulaitoksessa työskenteleviä tai siellä joskus työskennelleitä lapsen omaohjaajia. Näiden haastattelujen avulla hain vastauksia tutkimuskysymyksiini, jotka ovat: 1) Minkälaista yhteistyötä lapsen omaohjaajalla ja lapsen sosiaalityöntekijällä on omaohjaajan näkökulmasta katsottuna? 2) Millaisia mahdollisuuksia ja haasteita yhteistyössä on?

Esittelen aluksi lastensuojelun käsitettä, ja sitä mitä lastensuojelun avo- ja sijaishuollolla tarkoitetaan. Avaan avo- ja sijaishuollon eroja sekä millaisia tukitoimia näiden kautta on mahdollisuus saada. Kerron, millaista sijoitetun lapsen arki on lastensuojelulaitoksessa. Seuraavaksi esittelen mitä yhteistyö sijaishuollossa on ja kenen kanssa sitä tehdään. Avaan yhteistyön mahdollisuuksia ja haasteita lapsen omaohjaajan kokemana sekä hänen näkökulmasta katsottuna. Käyn läpi lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja omaohjaajan työnkuvaa lapsen sijoitusprosessin aikana.

Neljännessä luvussa käyn läpi tutkimuksen toteuttamista. Kerron tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset sekä tutkimusmenetelmän ja aineiston. Käyn läpi aineiston analyysin ja sen etenemisen sekä tutkimuksen eettisyyden. Sen jälkeen esittelen tutkimuksen tulokset ja lopuksi käyn läpi omaa pohdintaa tutkimuksesta.

2 LASTENSUOJELU

Tässä osiossa avaan lastensuojelun käsitettä ja sitä, miten lapsi tulee lastensuojelun asiakkaaksi. Olen esittänyt kaavion muodossa, mitä palveluja asiakkaan on mahdollista saada lastensuojelun kautta. Lastensuojelun asiakas voi olla avo- tai sijaishuollon asiakkaana ja avaan nämä käsitteet. Käyn lastensuojelua läpi myös historian kautta. Lapsen sosiaalityöntekijän kuuluu lain mukaan tehdä avo- tai sijaishuollossa olevalle lapselle asiakassuunnitelma. Hän tekee asiakassuunnitelman yhteistyössä eri henkilöiden kanssa. Kerron lastensuojelun asiakassuunnitelman tarkoituksen ja mitä siihen kirjataan. Kappaleen lopussa kerron tutkimustietoon nojautuen, millaista on lapsen arki lastensuojelulaitoksessa.

2.1 Lasten suojelu

Lastensuojelu tulisi ymmärtää lasten suojeluksi, joka ei pelkästään ole sosiaaliviranomaisten käsissä, vaan koskee muitakin viranomaisia ja kaikkia kansalaisia. Koko yhteiskunnan tulevaisuus riippuu lasten hyvästä kehityksestä, joten siihen kannattaa panostaa. Lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi eivät riitä pelkät lastensuojelun toimenpiteet, vaan tarvitaan laajoja yhteiskunnallisia toimia. (Taskinen 2007, 10.)

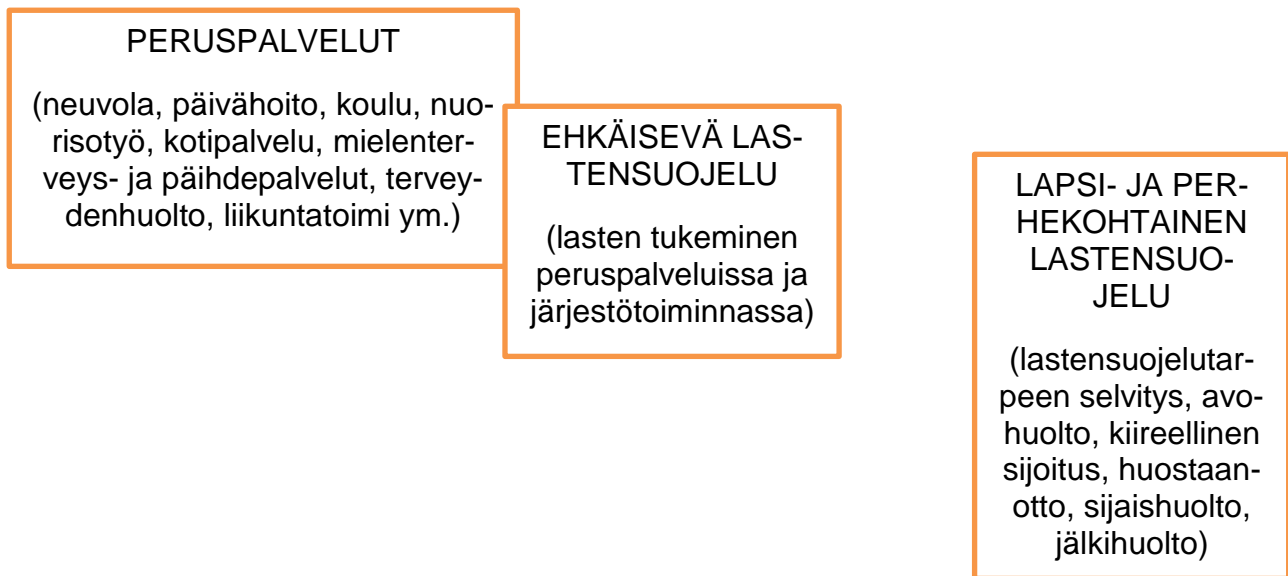
Lainsäädäntö lähtee siitä, että ensisijainen vastuu lapsen hoidossa ja kehityksessä on lasten vanhemmilla. Yhteiskunnan vastuu on siinä, että lapsen kasvuolosuhteet ovat hyvät ja vanhemmat saavat tarvittaessa sekä tukea että tietoa lapsen kasvatukseen. Vanhemmilla on oikeus toteuttaa omia kasvatustähtämyksiään ja arvojaan, kunhan ne tukevat lapsen kasvua ja kehitystä. Ulkopuolisilla ei ole oikeutta puuttua perheen tilanteeseen tai vanhempien kasvatustapaan ilman riittäviä perusteita. Lastensuojelua tarvitaan silloin, jos lapsen huolenpito ei ole riittävän hyvää. Lapsen etu otetaan ensisijaisesti huomioon lastensuojelun toimenpiteissä. (Taskinen 2007, 8, 14.)

Lastensuojelutyössä arvioidaan lapsen elämän kokonaisuutta, jossa työntekijän tehtävänä on tunnistaa lapsen mahdolliset vaikeudet, osata hyödyntää käytössä olevia tietoja ja ohjata asiakas tarpeen mukaisesti palveluihin. Haastetta lastensuojelutyössä lisää se, että missään ei ole ohjein määritelty, millainen vanhemmuus on riittävää ja milloin lapsi pitäisi huostaanottaa. (Forsberg & Linnas 2004, 222.)

Lastensuojelulaki noudattaa lievemmän riittävän toimenpiteen periaatetta. Tämä tarkoittaa sitä, että viranomaisen on valittava käytettävänä olevista toimenpiteistä sen, jolla vähiten joudutaan puuttu-

maan perheen ja lapsen itsemääräämisoikeuteen. Tukimuodoista on myös valittava se tuki, joka parhaiten vastaa lapsen tai perheen yksilöllistä tuen tarvetta. (Räty 2015, 3.) Toimenpidettä selvitettyä tulee huomioida lapsen omat toivomukset ja mielipiteet hänen iän ja kehitystason mukaan sekä pe-rehtyä lapsen kasvuolosuhteisiin (Forsberg & Linnas 2004, 220).

Alla olevassa kuviossa (kuvio 1) on kuvattuna, mitä lastensuojelun kokonaisuus sisältää.

Kuvio:1 Lastensuojelun kokonaisuus (Taskinen 2007, 13).

Uusi sosiaalihuoltolaki astui voimaan 1.4.2015, ja sen tarkoituksena on siirtää painopistettä erityis-palveluista peruspalveluihin. Asiakkailta on oikeus niihin palveluihin, jotka turvaavat välitöntä huolenpitoa ja toimeentuloa sekä lapsen terveyttä ja kehitystä. Uuden sosiaalihuoltolain myötä osa lastensuojelun avohuollon tukitoimista on siirretty sosiaalihuoltolain mukaisiksi palveluiksi. Lain tarkoituksena on nopeuttaa asiakkaan hakeutumista tarvittavien palveluiden piiriin ja lyhentää asiakkuuden kestoa sekä siirtää osa lastensuojelun asiakkaista sosiaalihuollon asiakkaaksi. (Räty 2015, 23.)

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuym-päristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehityksen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelua on järjestettävä tarvittaessa kaikkina vuorokauden aikoina. (Ikonen 2013, 23 – 24.) Lain mukaan alle 18-vuotias lapsi voi olla lastensuojelun asiakas (Korhonen 2005, 31). Lastensuojelu on yhteiskunnallinen, lakiin, yhteiskuntapolitiikkaan ja sen käytäntöihin ja järjestelmiin kiinnittyvä, perhe- ja sukupol-visuhteita ohjaava julkinen instituutio. Lastensuojelun tehtävänä on suojella lasta omilta vanhemmil-taan tai häneltä itseltään, silloin kun tilanne on haitallinen tai uhkaava lapselle. (Pösö 2007, 66.)

Lastensuojelun tehtävänä on lapsen auttaminen ja tarvittaessa lapsen suojeleminen. Lastensuojelua tarvitaan silloin, kun lapsen kasvuympäristössä tai olosuhteissa havaitaan sellaisia puutteita tai tekijöitä, jotka arvioidaan olevan uhaksi lapsen tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen. (Hurtig 2003, 20.) Vanhemmat, lapsi tai nuori voivat myös ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään, kun kokevat tarvitsevansa apua ongelmiin (Korhonen 2005, 32).

Pösö (2007) toteaa, että lastensuojelu voidaan jakaa suojeluun pyrkivään ja hyvinvointia painottavaan lastensuojeluun. Suojelullisessa työssä työskennellään todettujen riskien ja ongelmatilanteiden poistamiseksi lapsen elämästä. Hyvinvointia painottavassa työssä on myös suojelua, mutta siinä tavoitteena on laajempi lapsen hyvinvoinnin edistäminen lapsen ja perheen tarpeiden mukaan. (emt. 72.) Nuoret voivat itse kokea lastensuojelun asiakkuuden jossain vaiheessa mustavalkoisena, mutta yleensä se on jotain tältä väliltä (Vario & Barkman & Kiili & Nikkanen & Oranen & Tervo 2012, 16).

Suomessa lastensuojelu on lapsille ja lapsiperheille tarkoitettu palvelu, missä puututaan yksityisinä ja ainutkertaisina pidettyihin vanhemmuus- ja perhesuhteisiin. Lastensuojelu ei ole irrallinen ”siellä jossain” ja se ei koske vain ”joitakin”, vaan lastensuojelu on osa yleistä lapsuutta ja perhe-elämää koskevaa kulttuurista tietoa. Lastensuojelun työntekijöiden tulee auttaa sekä lapsia että vanhempia vanhemmuuteen liittyvissä huolenpidon ja kasvatuksen riskitilanteissa. Sosiaalityöntekijän tulee työssään myös arvioida, valvoa, muokata ja mahdollisesti järjestää uudelleen vanhemmuussuhteita, mikä ei aina onnistu yhteistyössä asianomaisen kanssa. Lastensuojelu on samanaikaisesti asiakkaan palvelua ja kontrollia, eikä niitä voi erottaa toisistaan. (Pösö 2007, 65 – 66, 71.)

Lastensuojelun asiakassuhde saattaa olla pitkäkestoinen ja monivaiheinen prosessi. Sujuvat, ristiriitaiset ja juuttuneet vaiheet saattavat vuorotella prosessin aikana. (Heino 1999, 28.) Sinkkonen (2015, 163 – 164) toteaa, että lastensuojelun tärkein tehtävä on järjestää lapselle mahdollisuus ainakin yhteen riittävän turvalliseen kiintymyssuhteen muodostumiselle. Lapselle ja perheille on annettava mahdollisimman kattavat avohuollon tukitoimet. Jos näillä tukitoimilla ei päästä tavoitteisiin, niin voimavarat on suunnattava sijaishuoltoon.

Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet velvoittavat edistämään yhteistyötä tarpeellisten palvelujen aikaansaamiseksi ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi, jotta asiakasta voidaan auttaa mahdollisimman hyvin (Talentia 2013, 26). Koko perheen auttaminen ja vanhempien mukaan ottaminen tukee yhteistyötä. Avun saaminen oletetaan tuovan muutoksia perheen ja lapsen yhteiseen arkeen. (Hurtig 2003, 39 – 40.)

Aho (1999, 89) toteaa, että lastensuojelu on laajimmillaan lasten kasvuolojen kehittämistä, lasten tarpeiden ja hyvinvoinnin huomioon ottamista. Lastensuojelu on myös vaikeuksien ennaltaehkäisyä ja vanhempien tukemista lapsiperheille tarkoitetuissa palveluissa. Esimerkkeinä näistä ovat neuvolat, päiväkodit ja koulut. Puonti (2004, 335) toteaa, että lapsen etu on aina lastensuojelun lähtökohtana.

Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä (Ikonen 2013, 27). Lastensuojelu pyrkii varmistamaan hyvän lapsuuden edellytykset lapselle. Viranomaisten ohella lasten hyvinvoinnin edistäminen kuuluu myös kaikille kansalaisille. (Taskinen 2010, 7.) Ikonen (2013, 23) toteaa, että monen lapsen elämäntilanne ja tulevaisuus ovat riippuvaisia lastensuojelun tasosta ja viranomaisten ratkaisuksista, sekä julkisen vallan suhtautumisesta lapsiperheitä kohtaan.

Lastensuojelutyö alkaa, kun syntyy huoli lapsen tai nuoren hyvinvoinnista, terveydestä tai kehityksestä. Syynä voivat olla ongelmat kotona tai lapsen oma käyttäytyminen. (Korhonen 2005, 32.) Yleisempiä syitä lastensuojelun asiakkuuden alkamiseen ovat vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, erilaiset vuorovaikutus- ja tunne-elämän ongelmat, koulunkäyntivaikeudet, psyykkiset ongelmat sekä nuorten päihteiden käyttö (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 173). Yksinhuoltaja vanhempien väsymykset ja uupumukset ovat myös tuoneet lapsia lastensuojelun asiakkaaksi (Forsberg & Linnas 2004, 221 – 222). Perheiden huono taloudellinen tilanne ja palvelujen muutokset ovat myös vaikuttaneet lastensuojelun asiakkuuden alkamiseen (Taskinen 2007, 7).

Kananoja ym. (2011, 174) toteavat, että lastensuojelun asiakkuus koetaan joko pääsemisenä asiakkaaksi tai joutumisena asiakkaaksi. Lastensuojelussa arvioidaan aina vanhemmuutta, mutta toisinaan lasta voidaan joutua suojelemaan myös omilta vanhemmiltaan. Tämän vuoksi työntekijän ja perheen välillä saattaa syntyä näkemyseroja ja ristiriitatilanteita. Lastensuojelun asiakastyössä joudutaan puuttumaan ihmisten yksityisyyteen.

2.2 Suomalainen lastensuojelun kehitys laitoshoidosta avohuoltoon

Kirkon antama vaivaishoito siirtyi 1800-luvun loppupuolella seurakunnilta kunnille. Tätä kautta paikallinen ja ammatillinen ”sosiaalityö” alkoi hiljalleen syntyä. Vuoden 1879 vaivaishoitoasetusta pidettiin avuntarvitsijoita kohtaan tiukkana säännöksenä. Vaivaishoito jaettiin pakolliseen ja vapaaehtoiseen sosiaalityöhön. Pakollisuus oli velvollisuutta valtiota kohtaan. Siten kunnan tehtäväksi jäi avustaa turvattomia alaikäisiä, työkyvyttömiä ja toisen huolenpitoa vailla olevia aikuisia. Työkykyisten piti tulla toimeen omillaan, mutta kunta saattoi auttaa esimerkiksi silloin, jos henkilöllä oli paljon lapsia tai henkilön tilapäisen sairauden takia. (Juhila 2006, 19 – 20.)

Vuonna 1907 lastenhuollossa oli jo uusia muotoja. Lastenhoito jakautui kahteen osaan, kotikasvatuksen tukemiseen ja lapsen erottamiseen kodistaan. Kotikasvatuksen tukemiseen oli järjestetty alle 3-vuotiaille lastenseimet, joissa lapset olivat vanhempiensa työssä käynnin ajan. Lastentarhat olivat tarkoitettu 3 – 6 vuotiaille, ja niissä piti olla koulutettu opettajatar. Kesäisin lapsille järjestettiin kesälastentarha. Yli 7-vuotiaille ja alle 15-vuotiaille järjestettiin käsityökouluja ja työtupia. Näiden tarkoituksena oli tarjota erilaista toimintaa 13 – 15 vuotiaille lapsille, jotka olivat hyvin toiminnallisia tai vailla työtä. (Pulma 1987, 87.)

Suomen ensimmäinen lastenkoti rakennettiin vuonna 1740 lähelle Helsinkiä, ja se oli toiminnassa 1760-luvun puoliväliin saakka. Lastenkotien perustaminen yleistyi vuonna 1910. Lastenkoteja perustettiin, koska Suomen kiristynyt taloudellinen ja yhteiskunnallinen tilanne vaikuttivat siihen, että enää ei ollut riittävästi halukkaita tai sopivia sijaiskoteja vastaanottamaan lapsia. Alaikäiset lapset sijoitettiin kunnallisiin lastenkoteihin kahdesta syytä, joko vanhempien kuoleman vuoksi tai vanhempien kasvatuskyvyn puuttumisen vuoksi. (Pulma 1987, 19, 73.)

Lastensuojelutyö on vaatinut 1920-luvulta lähtien jo enemmän ammattitaitoa, ja lastensuojelun vapaaehtoistyössä vaadittiin myös enemmän osaamista. Suomen sosiaalipolitiikka kehittyi ja vuoden 1930-luvun puoliväli oli käännekohta. Vuonna 1936 vahvistettiin huoltolakikokonaisuus, johon lastensuojelulakin kuului. Sosiaalihuoltotyö yksilöllisenä, tarveharkintaisena ja kontrolloivana järjestelmänä edusti melkein yksin valtiollista sosiaalipolitiikkaa. (Pulma 1987, 247.)

Sota-aika vaikutti paljon lapsiväestöön. Sodassa jäi orvoksi noin 50 000 lasta, joiden turvaksi säädettiin laki sotaorpojen työhuollosta vuonna 1943. Laki koski alle 17-vuotiaita sotaorpoja ja sisälsi tarveharkinnan. Lailla haluttiin turvata sotaorpojen ammattikoulutusta valtion avustuksin. Kunnallinen huoltotoiminta väheni sodan aikana, mikä näkyi selvästi lastensuojelutapausten vähenemisenä. Huostaan otettujen lasten määrä oli vuonna 1943 noin 32 000 lasta ja vuonna 1945 huostaan otettuja lapsia oli enää noin 17 000. Suojelukasvatustarpeessa olevien lasten määrä kuitenkin lisääntyi. (Pulma 1987, 201 – 203.)

Vuonna 1938 näitä niin sanottuja pahantapaisuuslapsia oli noin 700 ja vuonna 1945 näitä lapsia oli yli 900. Jatkosodan aikana vuonna 1941 perustettiin Suomen huolto-Finlands Folkhjälp -järjestö, jonka nimi muuttui myöhemmin Suomen huollon läänijaostoksi. Vapaa-huollon tehtäviin kuului muun muassa lastenruokinnasta huolehtiminen, lasten terveydenhuolto, lastenkotien perustaminen ja ylläpitäminen sekä sotakummitoiminta. Suomen huollolla oli omia lastenkoteja ja sen lisäksi se tuki yksityisiä lastenkoteja. Suomen huollon ja sen jäsenjärjestöjen tehtävänä oli lasten perustarpeiden

tydyttäminen, sekä lasten hengen ja terveyden turvaaminen. Tämän vuoksi oli perusteltua, että lapsia lähetettiin Ruotsiin sotaa pakoon. (Pulma 1987, 203 – 205.)

Lastenkoteja perustettiin sota-aikana paljon ja sodan jälkeen nimettiin lastenkotitarkastaja kehittämään toimintaa. Huolena oli erityislaitosten puuttuminen sekä se, että lastenkoteja oli vain Etelä-Suomessa ja asutuskeskuksissa. Huomion kohteena vuonna 1950 olivat lastenkotien toiminta ja lapset. Lastenkotilapsia alettiin 1950-luvulla säännöllisesti tutkia. Tutkimusten tulokset osoittivat, että lastenkotilapset olivat enemmän tai vähemmän ongelmallisia. Lastenkodeissa olevien lasten hoito näytti asettavan kovempia vaatimuksia kuin mihin hoitohenkilöstöllä oli valmiuksia. Lastensuojelutyössä edellytettiin entistä tehokkaampaa eriyttämistä, koulutuksen lisäämistä sekä kasvatusneuvola- ja lastenpsykiatrisen palvelujen täydentämistä. (Pulma 1987, 221– 223.)

Suojelukasvatusajattelussa ja -työssä alettiin painottaa avohuoltoa ja hoitoa, ja se näkyi kunnallisten suojelukasvatuslaitosten kehityksessä. Huomiota kiinnitettiin vastaanottolaitoksiin ja nuorisokoteihin. Kunnallinen suojelukasvatus kehittyi enemmän avohuollon suuntaan ja perinteinen koulukoti-verkoston ylläpito jäi valtion hoidettavaksi. Valtion koulukodit muodostivat tavallaan oman maailmansa, jonka tehtävään vaikuttivat valtion lastensuojeluviranomaisten suojelukasvatusideologia sekä laitosten henkilökunnan ammatillinen yhteisöllisyys. (Pulma 1987, 225 – 226.)

Vuonna 1960 hyvinvointivaltion rakentaminen oli murroksessa ja yhteiskunnan arvot saivat kritiikkiä. Kritiikki kohdistui yksilön vapauteen ja oikeuksiin. Kritiikin kohteena oli sosiaalihuollon niin sanotut tahdonvastaiset toimenpiteet, kuten ihmisten laitostaminen. Kritiikkiä koulukotijärjestelmästä oli kirjoitettu jo aikaisemminkin, mutta 1960-luvun alussa kirjoittelu voimistui. Kirjoittelu pakkohoidosta ja laitostumisesta saivat aikaan sen, että perustettiin sosiaalipoliittinen yhden asian yhdistys nimeltään ”Marraskuun liike”. Keskustelussa painopiste oli alkoholistihuollossa, mielisairaiden hoidossa ja työlaitoksissa, mutta myös lastensuojelu sai osansa. (Pulma 1987, 234.)

Lastensuojelua arvosteltiin muun muassa siitä, että kunnan lastensuojelussa ei ollut riittävästi asiantuntemusta, kunnissa ei ollut riittävästi sosiaalityöntekijöitä ja huostaanottoprosessien oikeusturvassa oli puutteellisuuksia. Koulukotien toimintaa myös arvosteltiin. Huoltaja-lehdessä julkinen keskustelu nähtiin hyvänä, mutta kunnan sosiaalityöntekijöitä puolustettiin vahvasti. Kritiikki yksilön vapautta ja oikeusturvaa kohtaan vaikutti sosiaalihuollon kenttään monin tavoin. Selvemmin kritiikki vaikutti suojelukasvatusalaan, jonka vuoksi osa koulukodeista lopetettiin. (Pulma 1987, 238 – 240.)

Ensimmäisen lastensuojelulain aika kesti vuodesta 1937 vuoteen 1983. Lastensuojelulaki vuodelta 1936 joutui joustamaan monenlaisten yhteiskunnallisten muutosten, kuten kaupungistumisen paineessa. Ensimmäistä lastensuojelulakia nimitettiin huostaanottolaiksi, koska laki mahdollisti lapsen huostaanoton. Avohuollollisia toimenpiteitä, kuten esimerkiksi neuvontaa ja ohjausta annettiin jo 1970-luvulla. (STM 2013, 8.)

Vuonna 1982 sosiaali- ja terveysministeriö asetti toimikunnan laatimaan esitystä uudeksi lastensuojelulaksi. Laista haluttiin sellainen, jossa huomioitiin lapsen etu. Lapsesta ja nuoresta oli tehtävä täysivaltainen kansalainen, jota tuli kuulla häntä koskevia päätöksiä tehtäessä. Lakiin sisältyi myös ruumiillisen kurittamisen kieltäminen. Lailla haluttiin myös kehittää avohuollon tukitoimia. Uusi lastensuojelulaki hyväksyttiin eduskunnassa ja se tuli voimaan 1.1.1984. Lastensuojeluväki oli tyytyväinen uuteen lakiin. (Pulma 1987, 243 – 246.) Vuoden 1984 lastensuojelulaissa korostettiin avohuollon toimenpiteiden ensisijaisuutta. Tällä haluttiin hakea uutta suhdetta laitoshoidon, jotta pitkät laitossijoitukset ja lapsia ”laitostavat” haittavaikutukset vähenisivät. (Pösö 1994, 41.)

Uusi lastensuojelulaki (417/2007) tuli voimaan 1.1.2008. Kyseessä on lastensuojelulain kokonaisuudistus, mikä on tehty aikaisemman lain pohjalta. Uudessa lastensuojelulaissa on mainittu ehkäisevä lastensuojelu, millä autetaan ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä vanhemmuuden tukemista. Uudessa lastensuojelulaissa on myös paljon terveydenhuollon kannalta merkityksellisiä säännöksiä. Näitä ovat muun muassa lapsen tarvitsemat seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilyn selvittämiseen liittyvät palvelut, jotka on järjestettävä nopeasti. (Mäki-Louhimaa & Merikallio, 2007.)

Tämän päivän Suomessa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin viipymättä, kun lapsen kasvuolosuhteet vaarantuvat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä (LsL 34§). Mikäli sosiaalihuollon tukitoimet osoittautuvat riittämättömäksi, mahdottomaksi ja epätarkoituksenmukaiseksi järjestää, on palvelut lähtökohtaisesti järjestettävä erityislain mukaisesti, esimerkiksi lastensuojelulain mukaan (Räty 2015, 24). Lapsiperheen ongelmia pyritään ensisijaisesti hoitamaan kotona avohuollon tukitoimilla. Avohuollon tukitoimen tarkoituksena on edistää lapsen hyvää kasvua sekä tukea vanhemmuutta lapsen kasvatuksessa. Avohuollon tukitoimet ovat vanhemmille ja yli 12-vuotiaalle lapselle vapaaehtoisia. (Taskinen 2010, 69.)

Sosiaalityöntekijä tekee lapsen ja vanhemman kanssa asiakassuunnitelman, missä sovitaan tavoitteet ja annettavat tukitoimet (Korhonen 2005, 34). Asiakassuunnitelman tekoon voidaan ottaa mukaan

myös lapsen muu laillinen edustaja, huollosta erotettu vanhempi, joku muu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaava henkilö tai lapselle läheinen henkilö. Asiakassuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joiden eteen työskennellään. Siihen kirjataan lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan sekä arvioitu työskentelyaika ja tavoitteet. (Taskinen 2007, 39.)

Asiakassuunnitelmaan tulisi kirjata myös ne toimet, mitkä henkilö voi itse mahdollisesti tehdä ja toteuttaa (Räty 2015, 33). Asiakassuunnitelmaan kirjataan myös asianosaisten mahdolliset eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja tukitoimien järjestämisestä. Eriävät toimenpiteet eivät kuitenkaan estä asiakassuunnitelman täytäntöönpanoa, mutta tavoitteiden toteuttamisen kannalta olisi tärkeää päästä yhteisymmärrykseen työskentelystä. (Taskinen 2007, 39.) Lastensuojelulain mukaan asiakassuunnitelma tulee tarkistaa yhdessä asianosaisten kanssa tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa (Räty 2015, 278).

Uuden sosiaalihuoltolain mukaan asiakkuuden alussa tehtävä palvelutarpeen arviointi korvaa osin asiakassuunnitelman tekemisen, koska palvelutarpeen arviointi on riittävä tukimuoto asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamiseksi (Räty 2015, 23, 33). Avohuolto on usein pitkäjänteistä työtä, missä menään eteenpäin pienin askelin (Korhonen 2005, 34). Lastensuojelun avohuollon tukitoimia ovat esimerkiksi tukihenkilö, ammatillinen tukihenkilö, perhetyö, perheohjaus tai koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshuoltoon. Lapsi voidaan sijoittaa myös yksin avohuollon tukitoimena, mutta siihen täytyy olla vanhempien tai yli 12-vuotiaan lapsen suostumus. (Taskinen 2010, 71 – 72.)

Avohuollon tukitoimiin ei kuulu lapsen huostaanotto (Roos 2004, 13). Avohuolto vahvistui vuoden 1984 lastensuojelulain myötä. Laissa pidettiin tärkeänä lapsen etua, jonka tarkoituksena oli puuttua lapsuuden ongelmiin. Lain tarkoituksena oli saada huostaanoton rinnalle muita puuttumisen ja tukemisen keinoja. (Pösö 2007, 67.) Lasten ja nuorten näkökulmasta avohuollon tukitoimet saattavat olla epäselviä ja niitä on hankalaa myöhemmin hahmottaa ja tiedostaa (Vario ym. 2012, 16).

Avohuollon palvelut eivät aina riitä lapselle ja perheelle tai eivät ole mahdollisia lapsen tarpeiden ja edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi. Silloin lapsi joudutaan sijoittamaan kodin ulkopuolelle. Lapsi on sijoitettava viivytyksettä, kun katsotaan sijaishuollon olevan lapsen edun kannalta tarpeen. (Taskinen 2007, 16.) Lastensuojelussa tehdään ääritilanteissa sellaisia toimenpiteitä, jotka ovat vastoin lapsen tai vanhemman tahtoa, kuten lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle (Aho 1999, 88). Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on äärimmäisin keino, johon lastensuojelulaki velvoittaa silloin, jos lapsi on vakavassa vaarassa (Roos 2004, 15).

Lastensuojelulain 40§:n mukaan:

”Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos:

1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai

2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päiheteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään” (Lsl 40§).

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle tapahtuu silloin, kun lapsi ei syystä tai toisesta voi asua syntymävanhempiansa luona. Lapsen sijoituksessa kodin ulkopuolelle tulee toimia niin, että sijoitus on vain väliaikaista ja tavoitteena on lapsen mahdollisuus palata kotiin. (Pösö 2015, 16, 19.) Sosiaalityöntekijän tekemä huostaanottopäätös lapsesta on aina väliaikainen (Räty 2015, 360). Lapsen sijoitus päättyy, kun esimerkiksi vanhempien tai lapsen elämässä tapahtuu olennaisia muutoksia ja kun sijoituksen päättäminen ei ole vastoin lapsen etua (Taskinen & Törrönen 2004, 15). Sijoitusprosessin työskentelyssä lapsen edun toteutuminen on tärkeää. Sijoitetun lapsen ja hänen perheensä jälleenyhdistäminen ja huostaanoton päättäminen edellyttävät, että lapsen perheen kanssa tehdään myös yhteistyötä. (Pitkänen 2011, 115.)

Lastensuojelulaki velvoittaa tekemään sijoitetun lapsen vanhempien kanssa yhteistyötä lapsen sijoitusprosessin aikana (Räty 2015, 479). Lapsen huostaanotto on lähes kaikille vanhemmille erittäin vaikea ja minuutta loukkaava asia. Sijoitetun lapsen vanhemmat tarvitsevat myös tukea oman kriisinsä työstämiseen, jotta vanhemmat eivät juuttuisi asian torjumiseen, aggressioon tai masennukseen. Tärkeää on, että vanhemmat pystyisivät ymmärtämään ja hyväksymään tilanteen. Sijoitetun lapsen sosiaalityöntekijä on vaikeassa asemassa yhteistyön tekemisen kannalta, koska usein vanhemmat pitävät häntä syyllisenä asiaan. Sijoitetun lapsen vanhemmat haluavat toisinaan keskustella asioistaan ja purkaa tunteitaan lastensuojelulaitoksen työntekijän kanssa. (Niemelä 2000, 105.)

Lapsen sijoittaminen voi tapahtua kiireellisesti tai huostaanottoa voidaan valmistella yhdessä perheen kanssa. Lapsen kiireelliseen sijoitukseen ryhdytään silloin, kun lapsi on välittömässä vaarassa tai vanhemmat ovat tilapäisesti estyneitä huolehtimaan lapsestaan. Lapsi pyritään mahdollisuuksien mukaan sijoittamaan ensisijaisesti sukulaisten tai läheisen henkilön luokse. (Taskinen 2010, 76, 84.)

Lapsen kiireelliseen sijoitukseen voidaan ryhtyä esimerkiksi silloin, kun lapsen vanhemmat eivät ole hakenneet lasta päiväkodista eikä heihin saada yhteyttä (Forsberg & Linnas 2004, 229).

Kun lapsi on huostaanotettu, niin hänet on silloin sijoitettu sijaishuoltoon. Se tarkoittaa sitä, että lapsen vanhemmat ovat saaneet itselleen sijaiset, jotka pitävät huolta, hoitavat ja kasvattavat lasta sovitun ajan. Lapsen sijoituksen aikana vanhemmat eivät menetä vanhemmuuttaan eikä lapsen huoltajuutta ja sijoitus tehdään aina toistaiseksi. Sijaishuoltopaikkoina Suomessa käytetään sijaisperheitä, lastensuojelulaitoksia ja ammatillisia perhekoteja. (Taskinen & Törrönen 2004, 15.) Perhehoito on ensisijainen sijaishuollon järjestämisen tapa. Lapsen sijaishuollon järjestäminen laitoshoidon tulee kysymykseen vasta sen jälkeen, jos perhehoidossa ei pystytä riittävästi järjestämään tukitoimia lapsen edun mukaisesti. (Räty 2015, 474 – 475.) Perhekoteihin sijoitetaan pääsääntöisesti pieniä lapsia, jotta heillä olisi mahdollisuus kasvaa kodinomaisissa olosuhteissa. Perhekodissa lapset saavat perheenomaista huolenpitoa ja turvallisuutta. (Forsberg & Linnas 2004, 233.) Lapsen sijoituksen aikana kunnan sosiaalilautakunnan tulee järjestää lapselle hänen päivittäinen hoito ja kasvatus (Taskinen & Törrönen 2004, 15).

Ensimmäinen lastensuojelulaki tuli voimaan vuonna 1936. Tilastoja lastensuojelutoimenpiteistä on tilastoitu vuoden 1936 jälkeen. Tilastointi noudatti vuoteen 1983 asti yksilökohtaisen lastensuojelun osalta määrittelyjä, jotka voitiin paikantaa lakiin. Tilastoinnissa lapset jaoteltiin turvattomiin ja suojelukasvatukseen kohteena olleisiin. (Heino & Pösö 2003, 584 – 585.) Sijoitetuista suomalaisista lapsista ja nuorista alle puolet on sijoitettu perhehoitoon. Osuus on kansainvälisesti alhainen, mutta perhehoitoon sijoittamisen lisääminen ei ole mahdollista, jos perhehoitoon tarjotaan liian moniongelmaisia lapsia ja nuoria. (Sinkkonen 2015, 157.) Vuoden 2014 tilaston mukaan kaikkiaan kodin ulkopuolelle sijoitettiin 17 958 lasta ja nuorta. Perhehoitoon sijoitettiin hiukan vähemmän lapsia ja nuoria kuin laitoshoidon. (THL 2015.)

Riitta Laakson (2013, 61) mukaan sijoitetun lapsen sijaishuoltopaikan valintaan vaikuttavat kuntien omat linjaukset. Nämä linjaukset eivät kuitenkaan vielä kerro siitä, miten käytännössä valitaan sijoitetun lapsen sijaishuoltopaikka. Laakson tekemässä tutkimuksessa lapsen sijaishuoltopaikan valinta osoittautui paljon monimuotoisemmaksi. Sijoitetun lapsen sijaishuoltopaikan valintaan vaikuttavat lapsen yksilölliset tarpeet, lapsen vanhempien ja eri ammattilaisten näkemykset sekä lastensuojelulaitosten toiveet tulevista asiakkaista ja sijaisperheiden toiveet.

Lain mukaan lapsen sijoituspaikkana tulisi olla mieluummin perhehoito kuin laitoshoido ja sijoituksessa tulee aina huomioida lapsen etu. Mikäli perhehoitoon sijoittaminen ei onnistu, silloin laitossijoitus on mahdollista. Lain mukaan harkittaessa lapsen sijoitusta kodin ulkopuolelle, tulee arvioida lapsen sijoitusmahdollisuutta lapsen läheisten luokse. Vanhempien lasten sijoittamista perhehoitoon pidetään haasteellisempänä kuin pienten lasten sijoittamista. (Pösö 2015, 17 – 19.)

Perhehoito tarkoittaa kunnan tai kuntaliiton hyväksymää yksityiskotia, jossa sijoitettu lapsi tai nuori voi asua yhdessä perhekodin vanhempien ja siellä jo asuvien lasten kanssa. Perhekodissa voi kerrallaan asua neljä sijoitettua lasta. Jos perhekodista vastaa kaksi henkilöä ja ainakin toisella henkilöllä on ammattipätevyys tehtävään, voi perhekodissa asua seitsemän sijoitettua lasta. Mikäli perheellä on omia, alle kouluikäisiä lapsia lasketaan heidät mukaan enimmäismäärään. Perhehoitajilla on oikeus saada sovitusti palkkiota työstään. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 18 – 19.)

Valtio, kunnat ja yksityiset yhteisöt ylläpitävät lastensuojelulaitoksia, joissa annetaan laitoshoidoa sijoitetulle lapselle ja nuorelle. Laitokset voivat olla lastenkoteja, nuorisokoteja tai koulukoteja. Laitoshoido sijoitetulle lapselle on hyvä ratkaisu silloin, kun sijoitus on väliaikainen ja vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on tiivistä. (THL 2016.) Lapsen sijaishuoltopaikkaa valittaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että toteutuuko lapsen etu hoidon ja huolenpidon suhteen (Räty 2015, 461).

2.3 Lapsi sijaishuollossa

Lapselle on nimettävä hänen asioista vastaava sosiaalityöntekijä välittömästi, kun lapsen lastensuojelun asiakkuus alkaa (LSL 13 b §). Lastensuojelun asiakkaat ovat lapsia, jotka ovat mahdollisesti kokeneet hyväksikäyttöä, laiminlyöntiä tai muita erilaisia traumoja. Nämä lapset ja nuoret tarvitsevat tervehdyttävän ympäristön toipuakseen. (Steckly & Smith 2011, 182.) Sinkkosen (2015, 148) mukaan tämän päivän sijoitetut lapset ovat aiempaa vanhempia ja yhä useammin murrosiässä. Tämä tarkoittaa sitä, että nuori on mahdollisesti ollut pitkään epävakaisissa oloissa ja heidän ongelmansa ovat yhä monimutkaisempia ja haastavampia. Heillä on usein neurologisia, somaattisia ja psyykkisiä samanaikaisia sairauksia.

Hannele Forsberg ja Helena Linnaksen (2004, 222) mukaan nuoria sijoitetaan sijaishuoltoon päihteiden käytön, erilaisten rikosten ja koulun käymättömyyden ja siihen liittyvien karkailun vuoksi. Sinkkonen (2015) toteaa, että sijoitettu lapsi ja hänen perheensä ovat olleet yleensä erilaisten sosiaalitoimen ja terveydenhuollon palvelujen piirissä. Hänen mukaansa sijoitukseen tuleva lapsi on kokenut

katkoksia ihmissuhteissa ja monia lapsia on laiminlyötyä sekä kohdeltu kaltoin. (emt. 150.) Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle, on saattanut edeltää pitkä prosessi. Tänä aikana lapsen kodin olosuhteet, vanhempien elämäntilanne tai lapsen oma käyttäytyminen ovat muuttuneet lapsen elämälle liian vaikeaksi. (Taskinen & Törrönen 2004, 15.)

Kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi asuu tilapäisesti lastensuojelulaitoksessa ja elää siellä arkeaan toisten lasten ja työntekijöiden kanssa. Siellä lapsen arki koostuu muun muassa nukkumisesta, peseytymisestä, ruokailusta ja vapaa-ajan vietosta. Lastensuojelulaitoksesta lapsi käy koulua, harrastuksissa ja ystävien luona. Siellä on läsnä lapsen ilot ja surut, kokemukset ja riitelyt sekä lapsen vanhempien elämäntilanne. Lastensuojelulaitoksessa konkretisoituu viranomaisten voimakas puuttuminen perheen yksityisyyteen. Vanhemmissa saattaa herätä voimakkaita tunteita siitä, että oma lapsi asuu kodin sijasta lastensuojelulaitoksessa. (Laakso 2009, 16.) Lapsen huostaanoton aikana hänellä on erityinen oikeus saada tarpeittensa mukaista huolenpitoa lastensuojelulaitoksessa, joka on kirjattu hänen huostaanottopäätökseensä (Räty 2015, 359).

Sijoitetulla lapsella on usein jo ennen sijaishuollon alkamista ollut epävarmoja ihmissuhteita ja kasvuolosuhteita. Tämän vuoksi sijoitetulle lapselle on tärkeää luotettavien ja pysyvien ihmissuhteiden merkitys. Lapsen selviytymiskyky joutuu sitä enemmän koetukselle mitä useampia muutostilanteita lapsi joutuu kokemaan. Sijoituspaikan muutos erottaa lapsen omasta arjen ympäristöstä, jossa lapsi on siihen saakka ollut. Sijoitetun lapsen elämä sijaishuoltolaitoksessa voi pahimmillaan vahingoittaa ja päättää lapsen sen hetkisiä suhteita. Toisinaan se voi taas vahvistaa lapsen sosiaalisten suhteiden verkostoa ja luottamusta muihin ihmisiin ja myös omiin vanhempiin. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 12, 16.)

Törrönen (2004, 122) on kuvannut lastensuojelulaitoksen toimintaa ja siellä asuvia lapsia. Hänen mukaansa lastensuojelulaitoksen toiminta on yhteisöllistä. Siellä asuvat lapset pitävät tärkeänä vanhempia, muita aikuisia ja lapsia sekä yhteisön toimintaa. Lapsilla on laitoksessa hierarkkinen nokkimisjärjestys. Vanhemmilla lapsilla on enemmän sananvaltaa kuin nuorimmilla. Lapset toimivat osastolla kuten sisarussuhteessa, jossa vanhemmat lapset saattavat patistaa, pitää huolta tai ojentaa nuorempia lapsia. Nuoremmat lapset myös hiukan miettivät, mitä voi sanoa tai tehdä vanhempien lasten läsnä ollessa. Lastensuojelulaitoksessa asuvien lasten niin sanottu sisarussuhde näkyy myös siinä, että lapset jakavat keskenään ymmärrystä samankaltaisesta elämäntilanteesta ja neuvovat toisia, mutta toisinaan myös riitelevät keskenään.

Lastensuojelulaitoksessa tehtävä työ kytkeytyy lastensuojelun ja sen laajaan kirjoon erilaisina lakisääteisinä toteutettavina toimina, joiden tarkoituksena on turvata lapsen hyvinvointia (Laakso 2009, 20). Törrösen (2004, 122) mukaan lapsi tarvitsee toisia ihmisiä ja lapsi haluaa kuulua heille tärkeisiin yhteisöihin ja olla osallisia omaan elämäänsä. Vaikka vanhemmat eivät asua lapsen kanssa samassa paikassa, he ovat silti lapselle tärkeitä. Lapsi hakee hoivaa, jatkuvuutta ja ennustettavuutta oman haastavan tilanteensa sijaan. Lastensuojelulaitoksessa asuva lapsi kiinnittyy hänelle tärkeisiin aikuihin ja hän oppii myös ilmaisemaan tunteitaan sekä puhumaan laitoksessa opitulla tavalla. Lapsi tarvitsee elämässään aikuisia, joka ottaa hänestä vastuuta ja opettaa elämäntaitoja. Lapsi myös toimii muiden vertaisten kanssa ja liittoutuu heidän kanssaan vaihtelevin tavoin.

Törrösen (2004, 123) mukaan sijoitetun lapsen ja lastensuojelulaitoksen työntekijöiden suhteet vaihtelevat yksilöllisesti. Toiset työntekijät ovat lapsen mielestä kuin ystäviä ja toiset ovat taas sijaisvanhemman roolissa. Lapsi osoittaa mieltään myös eri tavalla eri työntekijöille, toisille kiukutellaan helpommin kuin toisille. Lapsi kertoo omista kuulumistaan toisille työntekijöille enemmän kuin toisille. Lapsi myös valitsee työntekijöistä itselleen lempityöntekijän tai työntekijät. Lempityöntekijä ei välttämättä ole lapsen virallisesti sovittu omaohjaaja. Lapsi hakeutuu helpommin lempityöntekijän seuraan. Lapsi uskaltaa myös kertoa, jos hän ei pidä jostain asiasta tai ihmisestä. Lapsi odottaa saavansa hänelle tärkeiden ihmisten huomiota ja tapaamisia sekä haluaa jakaa heidän kanssaan omia kokemuksiaan.

Törrösen (2004, 124 – 128) mukaan lasten arkea lastensuojelulaitoksessa rytmittää laitoksen aikataulun lisäksi myös työntekijöiden työvuorot sekä sukulaisten että ystävien tapaamiset. Lapset kävivät päivittäin katsomassa työntekijöiden työvuorolistaa ja kertoivat toisille lapsille työntekijöiden työvuoroja. Lapset pitivät lastensuojelulaitosta kotinaan, mutta lapset eivät olleet laitoksessa samalla tavalla riippuvaisia työntekijöistä, kuin perhesijoituksessa olevat lapset olivat riippuvaisia sijaisvanhemmistaan. Lastensuojelulaitoksessa olevat lapset kävivät koulua, olivat iltaisin ystävien kanssa ja suunnittelivat tulevaisuutta. Lapset näyttivät olevan elämäänsä pääsääntöisesti tyytyväisiä. Lasten mielestä heidän asiat laitoksessa olivat paremmin kuin ennen ja heillä oli erilaisia haaveita tulevaisuudesta.

3 YHTEISTYÖ SIJAISHUOLLOSSA

Tässä osioissa kerron millaisia haasteita ja mahdollisuuksia moniammatillisessa yhteistyössä voi olla. Esittelen tutkimuksia, joissa on tutkittu moniammatillista yhteistyötä ja millaisia tuloksia näistä tutkimuksista on saatu. Kerron, millaista yhteistyötä tehdään lapsen sijoitusprosessin aikana. Lopuksi käyn läpi lapsen sosiaalityöntekijän ja lastensuojelulaitoksen lapsen omaohjaajan työnkuvaa.

3.1 Yhteistyön mahdollisuudet ja haasteet

”Viranomaisen on toimivaltansa rajoissa ja asian vaatimassa laajuudessa avustettava toista viranomaista tämän pyynnöstä hallintotehtävän hoitamisessa sekä muutoinkin pyrittävä edistämään viranomaisten välistä yhteistyötä” (HaL.10 §)

Yhteistyön tarkoituksena on tehdä yhdessä jokin yhteinen työ, ratkaista ongelma tai päättää yhdessä jostain asiasta. Yhteistyönä voidaan myös miettiä yhdessä keskustellen uusia näkökulmia tilanteeseen. Moniammatillisuus antaa yhteistyöhön osallistuville lisää erilaisia tiedollisia ja osaamiseen liittyviä näkemyksiä. Moniammatillisessa työryhmässä on tärkeää miettiä, miten saatu tieto ja osaaminen voidaan koota yhteen niin, että se on asiakaslähtöistä ja asiakkaan ymmärrettävissä. Hyvä moniammatillinen työryhmä kykenee ylittämään roolirajojaan, jakamaan tietoa ymmärrettävästi, ottamaan yhteistä vastuuta ja on motivoitunut oppimaan uutta oman osaamisensa lisäksi. Oman erityisosaamisen tunnistaminen on tärkeää, jotta ammattilainen kykenee antamaan tietämystään ryhmän yhteiseen käyttöön. (Timonen-Kallio 2012, 38 – 39.) Moniammatillisessa tiimin kokoonpanossa pitäisi olla ensisijaisesti henkilöitä, jotka toimivat jollakin tavalla asiakkaan kanssa. Tiimin kokoonpanon ei pitäisi lähteä pelkästään asiantuntijaryhmän pohjalta. (Isoherranen 2005, 105.)

Hyvä moniammatillinen kokonaisuus kehittyy toisiaan täydentävistä osista. Yhteistyössä on tärkeää tietää, keneen on yhteydessä, kun haluaa täydentävää asiantuntemusta. Parhaimmillaan asiakkaat saavat oikeanlaista apua ja tukea ammattilaisilta. Vaikka verkostotyötä on tehty Suomessa jo kauan, niin silti työskentely ei aina ole itsestään selvää, eikä työn toteutuminen aina sujuu halutulla tavalla. Parhaimmillaan moniammatillisessa työssä on epätietoisuus vastuista ja vaikeus saada toiset työntekijät mukaan työryhmään. Moniammatillista työtä kuormittavat myös jatkuvat verkostopalaverit ja nämä saattavat johtaa asiakkaan tilanteen ajautumisen huonompaan suuntaan. (Seikkula & Arnkil 2009, 12 – 14.)

Moniammatillinen yhteistyö voi toteutua omassa työyhteisössä tai sen ulkopuolella. Työntekijän osaaminen muodostuu tiedoista ja taidoista. Jokaisessa ammatissa tai asiantuntijuudessa on löydettävissä niin sanottu erityisosaamisen alue, jonka tietäminen ja taitaminen on tarpeellinen ammatin työtehtävien ja työkokonaisuuden hallitsemiseksi. (Karila & Nummenmaa 2001, 3, 24.) Moniammatillisuuden näkökulmasta olennaista on jaettu asiantuntijuus, jossa yhdessä tuotetaan tietoa ja toimitaan joustavasti sekä tilannekohtaisesti (Hirvonen 2009, 44). Jaetussa asiantuntijuudessa, jossa eri ammattiryhmät kuvaavat asiakastaan omasta näkökulmasta, vaatii kaikilta osallistujilta johdonmukaista mielipiteen esittämistä, oman näkökulmansa perustelemista ja toisen kuuntelemista (Isoherranen 2005, 23).

Moniammatillisuutta kehitettäessä on tärkeää tunnistaa samoissa tilanteissa läsnä olevien ja toimivien, yhteistä työtä tekevien erityisosaamisen alueet sekä se lisäarvo, mikä työhön voidaan saada, kun nämä erilaiset osaamiset yhdistyvät toisiinsa arjen työssä (Karila & Nummenmaa 2001, 107). Ihanteellinen tilanne asioiden päätöksenteossa moniammatillisessa yhteistyössä on kaikkien ryhmäläisten tiedon ja osaamisen mukaan ottaminen. Yhteistyössä eri toimijoiden kanssa pyritään rakentamaan yhteinen käsitys ja merkitys kokonaisuus huomioiden. Kaikkien äänien pitäisi tulla kuulluksi, vaikka aina ei onnistuta muodostamaan yhteistä käsitystä tilanteesta. Yhteisymmärrys asiasta saattaa tämän vuoksi jäädä pinnalliseksi ja painottua vain joihinkin näkökulmiin, jolloin todellinen yhteinen kokonaisuuden pohjalta syntyvä merkitys ja tavoite jäävät luomatta. (Isoherranen 2005, 18, 106.)

Asiakkaan kannalta moniammatillinen työryhmä ei aina ole hyvä vaihtoehto, koska moniongelmatilanteissa asiakkaan ongelmia määritellään ja hänen toimintaansa koetetaan muuttaa monen eri toimijan taholta. Työskentely on tällöin kohdistunut eri näkökulmista asiakkaaseen, ja eri ammattikuntiin kuuluvat työntekijät yrittävät muuttaa asiakasta oman perustehtävänsä puitteissa. Mikäli asiakkaan tilanne ei kuitenkaan etene, niin työntekijät pyrkivätkin aktiivisemmin muuttamaan toisiaan. Tällainen tilanne voi muuttaa kokonaan asiakkaalle aiemmin laadittua suunnitelmaa. Tilannetta ei saada korjattua sillä, että muutetaan suunnitelmaa yhden toimijan käskystä. Ongelmallista kokonaisuutta on mahdollista korjata oman toiminnan ja tekojen kautta. Moniammatillisen yhteistyön ongelmaa on pyritty ratkaisemaan esimerkiksi alueellisella lastensuojelun asiantuntijaryhmällä. Tämä on myös kirjattu uuteen lastensuojelulakiin. Asiantuntijaryhmän tehtävänä on ottaa kantaa lastensuojelun asiakastapauksiin sosiaalityöntekijän esityksestä. (Timonen-Kallio 2012, 39 – 42.)

Tytti Luoto (2010, 3) on tutkinut pro gradu-tutkielmassa sosiaalityöntekijän ja lastensuojelulaitoksen työntekijöiden välistä yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Luodon tutkimustulosten mukaan haasteeksi yhteistyölle nousee lapsen sosiaalityöntekijän suuri työmäärä. Sosiaalityöntekijöiden

mielestä yhteistyö lastensuojelulaitoksen työntekijöiden kanssa painottuukin lapsen sijoituksen alkuvaiheeseen ja lapsen tarpeisiin sopivan lastensuojelulaitoksen löytymiseen. Tutkimuksen mukaan konkreettinen yhteistyö tapahtuu asiakassuunnitelmaneuvoituissa.

Merja Kaminen ja Tiina Pakkala (2007) ovat laatineet pro gradu-tutkielman aiheesta ”Päiväkodin työntekijöiden käsitykset sosiaalityöntekijöiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä Vaasassa”. Heidän tutkimuksen tulosten mukaan päiväkodin työntekijät pitivät sosiaalityöntekijöitä ystävällisinä, itsevarmoina ja ammattitaitoisina. Päiväkodin työntekijöiden mielestä sosiaalityöntekijät suhtautuvat heihin myönteisesti ja sosiaalityöntekijät ovat valmiita tekemään uhrauksia omassa työssään, jotta lapsen etu toteutuisi. Päiväkodin työntekijät eivät kuitenkaan kokeneet sosiaalityöntekijän kanssa tehtävää yhteistyötä vastavuoroiseksi, vaan he kokivat työntekijän roolin yksipuolisena tiedonantajana sosiaalityöntekijälle. Tutkimuksen johtopäätöksenä todettiin päiväkodin työntekijöiden toivovan sosiaalityöntekijöiltä enemmän aloitteellisuutta yhteistyössä sekä yhteistyön lisäämistä. (emt. 98 – 99.)

Katariina Pärnä (2012, 2, 216) on kirjoittanut väitöskirjan aiheesta ”Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina”. Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella tietoa moniammatillisesta yhteistyön toteuttamiseen ja kehittymiseen liittyvistä prosesseista. Hänen tutkimuksensa mukaan moniammatillinen yhteistyö vaatii halua tehdä yhteistyötä, asiakaslähtöisen yhteistyö tarpeen tunnistamista, ammatillisten linjojen ylittämistä ja asiantuntijuuden yhteistä rakentamista.

Kai Alhanen (2014, 7, 29) on toteuttanut tutkimuksen aiheesta ”Vaarantunut suojelevalta”, missä hän tutki lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöitä. Hänen empiirinen aineisto koostui kuudesta tutkimuskeskustelusta. Hän haastatteli henkilöitä, joilla on pitkä kokemus lastensuojelujärjestelmän toiminnasta. Haastateltavat olivat lastensuojelun työnohjaajia, asiakkaana olleita nuoria ja vanhempia. Tutkimuksessaan hän löysi lastensuojelujärjestelmästä kuusi uhkatekijää, jotka olivat palveluiden pirstaleisuus, työntekijöiden vähyys, johtamisongelmat, työntekijöiden vaihtuminen, yhteistyön vaikeudet ja arkitiedon ohittaminen.

Leena Valkonen (2014, 128) on tehnyt tutkimuksen sijaisvanhemmista, heidän arjestaan ja yhteistyöstä sosiaalitoimen kanssa sekä saamastaan tuesta sijaisvanhemmuuteen. Tutkimuksen tulosten perusteella sijaisvanhemmat olivat tyytyväisiä sosiaalitoimen kanssa henkilötasolla tehtävään työhön, mutta jotkut toivoivat muutosta sosiaalityöntekijöiden asenteisiin. Sijaisvanhemmat toivoivat, että sosiaalityöntekijät kuuntelisivat heitä enemmän lasta koskevissa päätöksissä. Sijaisvanhemmat kertoivat, että heille saneltiin aika paljon asioita kysymättä heidän näkemyksiään. Esimerkiksi palaverit

sovittiin kysymättä sijaisvanhempien aikatauluja. Sijaisvanhemmat toivoivat enemmän tiimityötä ja tasavertaista yhteistyökumppanuutta sosiaalityöntekijöiden kanssa.

3.2 Yhteistyö lapsen sijoitusprosessin aikana

Lastensuojelutyö on yhteistyötä, johon laki myös ohjaa ja velvoittaa kaikkia osapuolia tekemään keskinäistä yhteistyötä (Heino 1999, 24). Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on mutkikas prosessi, jossa on mukana useita osatekijöitä. Sijoitusprosessissa mukana on kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi, biologiset vanhemmat ja sisarukset, lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja sijoituspaikan työntekijät, jotka muodostavat eräänlaisen nelikentän, jonka keskipisteenä pitäisi olla lapsi. (Sinkkonen 2015, 148.) Lapsen sosiaalityöntekijän ja lapsen omaohjaajan välinen yhteistyö heti lapsen sijoitusprosessin alussa helpottaa sijoitusprosessin etenemistä (Heininjoki ym. 2005, 35).

Kansainvälinen 11 maan laitostutkijoiden ryhmä on koonnut konsensuslausunnon kuntouttavasta lastensuojelun laitostyöstä. Whittakerin ym. (2016, 94, 96 – 98) mukaan on olemassa erilaisia pääkohtia, joita tulee huomioida, kun tehdään yhteistyötä eri toimijoiden sekä lapsen ja hänen perheen kanssa, liittyen lapsen sijaishoitoon. Toimenpiteet, joita tehdään lapsen hyväksi, eivät saa aiheuttaa vahinkoa lapsen kehitykselle ja kasvulle. Kaikessa toiminnassa ja toimenpiteissä pitää huomioida lapsen turvallisuus. Moniammatillisesta yhteistyöstä tehdään eri ammattilaisten kanssa kuten, esimerkiksi sosiaalityöntekijän, nuorisotyöntekijän, opettajan ja mielenterveysalan ammattilaisen kanssa.

Moniammatillisesta yhteistyöstä Whittakerin ym. (2016, 96 – 98) mukaan on kyse niin sanotusta kumppanuudessa, jossa tuetaan vahvasti perheitä ja heidän siteitä lapseen tai nuoreen. Perhettä tuemalla toivotaan vanhempien ja muun perheen osallisuutta lapsen päivittäiseen elämään ja jaettuun päätöksentekoon. Kirjoittajien mukaan kaikki tarjottavat palvelut ankkuroidaan lasten ja perheiden yhteisöihin, kulttuureihin ja sosiaalisiin verkostoihin. Kuntouttavan sijaishoidon ydinajatus on elinikäisen oppimisen ja eri ihmissuhteiden hyödyntäminen lapsen tai nuoren kasvun ja kehityksen tukemiseksi. Kirjoittajien mukaan nämä yhteistyöhön liittyvät toimintatavat ovat tehokkaita ja saavutettavia nuorille sekä heidän perheilleen.

Yhteistyön solmiminen lapsen vanhempien kanssa sijoitusprosessissa on tärkeää. Yhteistyön avulla saadaan vanhemmilta tietoa perheen dynamiikasta ja sen yhteydestä lapsen tai nuoren kasvukoke-muksiin ja nykyiseen tilanteeseen. Työskentelyssä on kysymys arvioinnista ja hänen perheyhteyksien ymmärtämisestä. Vanhempien voi olla vaikeaa luopua lapsestaan tai he voivat kokea laitoksen työn-

tekijöiden vievän heidän vanhemmuuttaan ja sen vuoksi voi syntyä erilaisia ristiriitatilanteita yhteistyössä. Lapset ovat myös lojaaleja vanhemmille ja siksi voivat sabotoida tilanteessa. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 108 – 109.)

Pitkänen (2011, 16, 17) kirjoittaa, että lapsen sijoituksen aikainen työskentely lapsen vanhempien kanssa, ei saa jäädä tai hävitä työntekijän resurssipulaan. Tavoitteellinen työskentely lapsen vanhempien kanssa, auttaa lapsen sijoituksen onnistumisen mahdollisuuksia ja vähentää huostaanoton aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia. Lapsen vanhemmat ovat tärkeitä ja ensisijaisia vanhempia lapselle myös sijoituksen aikana. Sijoitetun lapsen kuntoutuksen tueksi on lapsen tärkeää tietää, että myös vanhemmat saavat tukea eivätkä jää yksin asian kanssa. Lapsen sijoittaminen on niin lapselle kuin vanhemmallekin iso ja haasteellinen muutos elämässä.

Pitkänen (2011, 115, 122) toteaa, että lapsen sijoituksella on erilaisia vaikutuksia vanhemmuuteen. Lapsen sijoituksen myötä, ulkopuoliset alkavat määritellä vanhemmuutta. Pitkänen pitää tärkeänä, että lastensuojelutyössä on samanlainen ajatus lapsen ja vanhemman välisen suhteen merkityksestä ja tavoitteista sijoituksen aikaisessa työskentelyssä. Lapsen sijoituksen aikana perhe tarvitsee kriisi-työtä ja tukea vanhemmuuteen ja kuntoutumiseen. Lapsen sijaishuoltopaikan kanssa on sovittava, miten vanhempien kanssa työskennellään lapsen sijoitusprosessin aikana.

Pitkänen (2011, 122) toteaa, että vanhempien hyvän tukemisen varmistamiseksi on lastensuojelun työkäytäntöjä parannettava ja tarkennettava. Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen on tärkeää, jotta vanhempien kuntoutuminen on todennäköistä. Lastensuojelu on vastuussa vanhempien tukemisesta lapsen sijoituksen aikana. Kuntoutumisen onnistuminen vaatii moniammatillista yhteistyötä ja oikeanlaisia palveluita vanhemman tueksi. Lapsen huostaanotto on vaativa lastensuojelullinen toimenpide, joka vaatii sosiaalityöntekijän ammatillista vastuuta lapsen hyvinvoinnista ja vanhempien riittävää tukemista.

Sosiaalityöntekijä tekee lapsen asiakassuunnitelman yhteistyössä lapsen omaohjaajan, lapsen ja lapsen vanhempien kanssa (Taskinen 2007, 39). Lapsen omaohjaaja ja lapsen sosiaalityöntekijä tarvitsevat vanhempien apua ja tukea lapsen tai nuoren hoitamisessa ja kasvattamisessa. Lapsen on vaikea kehittyä ja kuntoutua sijoituksen aikana, jos vanhemmat eivät anna siihen lupaa. Kun asiakassuunnitelma tehdään yhdessä vanhempien ja lapsen kanssa yhteisessä neuvottelussa, lapsi näkee, että hänestä huolehtivat ihmiset ovat yhdessä hänen kanssaan auttamassa häntä eteenpäin kohti parempaan.

Asiakassuunnitelman tekemiseen voi tarvittaessa pyytää mukaan muita yhteistyökumppaneita esimerkiksi psykologin, lääkärin, terveydenhoitajan tai opettajan. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 106, 109.)

3.3 Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän työ kohdentuu käytännössä lapsi- ja yksilökohtaiseen lastensuojelutyöhön (Forsberg & Linnas 2004, 219). Lapselle on nimettävä hänen asioista vastaava sosiaalityöntekijä välittömästi, kun lapsen lastensuojelun asiakkuus alkaa (LSL 13 b §).

”Lain mukaan sosiaalityöntekijällä tarkoitetaan henkilöä, joka täyttää lain vaatimat kelpoisuus vaatimukset. Näitä ovat ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä.” (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista, 2005.)

Sosiaalityöntekijät ovat viranhaltijoita, joilla on lain mukaan päättävältä tietyissä asioissa, kuten avohuollollisissa lastensuojelun sijoituksessa ja taloudellisissa avustamisissa. He myös päättävät lapsen lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta ja valmistelevat huostaanotot (Forsberg & Linnas 2004, 218) ja siihen liittyvät sijais- ja jälkihuollot (THL 2016). Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu myös lain mukaan toteuttaa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua tekemällä asiakassuunnitelmia ja järjestämällä avohuollon tukitoimia (THL 2016).

Lapsen sijoituksen jälkeen vanhempien kanssa työskentely on tärkeää. Lapsen pitkäaikaisessa sijoituksessa vanhempia tulisi auttaa tavalla, joka saa vanhemman näkemään, että hän on toiminut lapsen parhaaksi. (Taskinen 2007, 84.) Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun lisäksi sosiaalityöntekijä koordinoi lapsen ja perheen asiakkuuden kokonaisuutta sekä tekee rakenteellista sosiaalityötä. Oman työn kehittäminen kuuluu myös sosiaalityöntekijän työnkuvaan. (THL 2016.)

Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijän työnkuva muuttuu koko ajan haastavammaksi. Työ on entistä kuluttavampaa ja työntekijät työskentelevät jatkuvasti kovan paineen alla. Sosiaalityöntekijöiden keskuudessa on keskusteltu työssä jaksamisesta, jos työ keskittyy pelkästään haastaviin ongelmiin, vaativiin tutkimus-, selvitys- ja arviointitehtäviin sekä vaikeisiin lapsiin kohdistuviin päätök-

siin. (Heino ym. 2016, 103.) Sinkkosen (2015, 152) mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävät vaativat paljon osaamista ja asiantuntemusta. Hän näkee työn kuormittavana ja hänen mielestään lastensuojelun työntekijän on joskus vaikeaa hahmottaa, kenen asialla hän milloinkin on. Työntekijän pitää tukea perheiden jaksamista ja koossa pysymistä avohuollon tukitoimin ja toisaalta taas olemaan valmis hoitamaan lapsen mahdollista sijoitusta.

Lastensuojelun työntekijät ovat niitä, jotka valvovat kaikkein heikoimmassa asemassa olevien lasten etua ja tuovat heidän ääntään kuuluville (Puonti 2004, 335). Sosiaalityön haasteita ovat kaikki sellaiset muutokset yhteiskunnassa, jotka vaikuttavat tavallisten ihmisten arkeen ja siitä selviytymiseen (Aho 1999, 290). Erilaiset lait määrittävät sosiaalityön lähtökohtia ja tavoitteita (Juhila 2006, 89). Sosiaalityö on ammatillista toimintaa, mikä jakaa mielipiteitä. Sosiaalityön on kaiken aikaa puolustettava läsnäoloaan ja vastattava yleiseen kritiikkiin. Julkisuudessa sosiaalityöntekijöitä velvoitetaan tilille, milloin asiakkaiden ylenpalttisesta tukemisesta ja valvonnasta, milloin taas liian vähäisestä tukemisesta ja puuttumisesta. (Juhila 2009, 299.)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän arkea ovat erimielisyydet ja tulkintaerot perheen pulmista. Sosiaalityöntekijät pohtivat lapsen mahdollisen tuen tarvetta perheen ja muiden asiaan liittyvien tahojen kesken ja näihin liittyy usein voimakkaita tunteita. (Forsman 2010, 3.) Lastensuojelun sosiaalityöntekijän työn vaatimustaso näkyy työtehtävissä, jotka sisältävät asiakastyötä, avohuollon tukitoimen koordinoitua, yhteistyötä eri ammattilaisten kanssa sekä hallinnollista työtä lausuntoineen ja päätöksineen (Hurtig 2003, 24).

Sijoitetun lapsen sosiaalityöntekijällä on iso vastuu lapsen hyvinvoinnista ja siitä, että valittu sijaishuoltopaikka on lapsen edun mukainen (Laakso 2013, 100). Sinkkosen (2015, 149, 152 – 153) mukaan lapsen sosiaalityöntekijän tehtävänä on kertoa sijoituspaikan työntekijöille avoimesti lapseen liittyvät asiat, jotka ovat sijoituksen kannalta olennaisia. Lapsen sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu huolehtia siitä, että lapsen tilanteesta on saatu selkeä kokonaiskuva. Joskus tämä on työlästä, jos vanhemmat ovat kieltäneet tiedonkulun eri viranomaisten kesken. Ennen lapsen suunniteltua sijoitusta on tärkeää koota kaikki lapsen tiedot yhteen kansioon, jotta välttyttäisiin päällekkäiseltä työskenteilyltä. Kootuilla tiedoilla on hyötyä sellaisenaan ja niistä on suurta apua, kun lapsen kanssa aletaan rakentaa hänen omaa elämänsä historiaansa.

Lapsen sosiaalityöntekijä on yhteydessä siihen lastensuojelulaitokseen, mihin lapsi on tarkoitettu sijoittamaan. Hän sopii lapsen ja vanhempien tutustumiskäynnin lastensuojelulaitoksen työntekijän kanssa. Yleensä ensimmäinen yhteydenotto tapahtuu puhelimitse tai sähköpostilla. Lapsen sosiaalityöntekijä

on viimekädessä vastuussa siitä, että lapsi saa oikeanlaista ja tarpeitaan vastaavaa hoitoa sekä huolenpitoa. Lapsen sosiaalityöntekijän ja lapsen omaohjaajan yhteistyö ja asioista tiedottaminen tulee olla tiivistä koko lapsen sijoitusprosessin ajan. (Heininjoki ym. 2005, 33, 40.)

3.4 Sijoitetun lapsen huolenpito omaohjaajan tehtävänä

Perinteinen hoiva- ja huolenpitotyö kuului aikaisemmin kodille ja lähiyhteisölle, mutta yhteiskunnallisen työnjaon myötä, siitä on tullut erilaisissa kasvatus- ja auttamislaitoksissa tehtävää palkkatyötä (Hirvonen 2009, 45). Lastensuojelulaitoksen perustehtävä on aina ollut lapsen kasvatus. Kasvatus on eri aikoina painottunut eri asioihin, kuten kuka on kasvattaja, mitä menetelmiä kasvatukseen käytetään tai millaisiin tavoitteisiin kasvatuksella pyritään. Myös lastensuojelulaitoksessa on ollut ja on edelleen erilaisia ajatuksia siitä, mikä on kasvatuksessa tärkeää ja olennaista. On erilaisia mielipiteitä siitä, että miten tärkeää on lapsen ja kasvattajan välinen vuorovaikutus ja lapsen kokemus siitä. Mielipiteitä on vaihdettu myös siitä, kumpi on tärkeämpää kasvatuksessa, tavoite tai siinä käytetty menetelmä. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 28.)

Lastenkodin arkinen huolenpito perustuu omaohjaajamenetelmään (Timonen-Kallio 2012, 47). Lapsen omaohjaaja on päävastuussa lapsen valmiuksien ja taitojen kehittymisestä ja seuraamisesta (Heininjoki ym. 2005, 41). Pösön (2007, 69) mukaan lastensuojelulaitoksessa työskentelevillä työntekijöillä pitää olla ammatillinen pätevyys, mutta työssä tulee tilanteita, joissa tavallinen arki on työn keskiössä ja ”äitinä” tai ”kaverina” toimimisen tavat ovat käyttökelpoisia.

Lastensuojelun yhtenä tehtävänä on lapsen osallisuuden vahvistaminen. Tarkoituksena on kuulla lasta ja selvittää tämän mielipidettä häntä koskevissa päätöksissä. Lastensuojelulaitoksessa työskentelevät työntekijät ovat kehittäneet Umbrella -työkirjamenetelmän lapsen omaohjaajan työkaluksi. Menetelmän tarkoituksena on vahvistaa lapsen ja tämän omaohjaajan välistä vuorovaikutusta sekä tuoda lapsen ääni kuuluviin omassa elämässään. Työkirja on jaettu seitsemään erilaiseen osa-alueeseen, jotka käsittelevät lapsen ja nuoreen liittyviä asioita esimerkiksi koulutusta, hyvinvointia ja kotia. Työkirjan avulla voidaan kartoittaa lapsen ja nuoren menneisyyttä sekä kasvun ja oppimisen tarpeita. (THL 2016).

Sijoitetulla lapsella on takanaan ainakin yksi kiintymyssuhteen katkos, mikä poikkeaa normaalista elämästä. Lastensuojelulaitoksen työntekijöiden valmiudet, ja asennoituminen vastaanottaa ja hoitaa haastavaa lasta, ovat tärkeitä sijoituksen onnistumiselle. Työntekijöiden tulee tietää erilaisista kiintymyssuhteiden luonteista ja erityispiirteistä. (Sinkkonen 2015, 148, 156). Lapsen omaohjaajan tehtävänä on myös tarjota lapselle korjaava ihmissuhde sekä korvaavia ja turvallisia kokemuksia tarjoava

vuorovaikutussuhde (Timonen-Kallio 2012, 47). Arosen (1994, 36) mukaan on tärkeää, että lapsi hyväksytään, vaikka hänen käytöstään ei hyväksyttäisi. Tämä vaatii lastensuojelulaitoksen työntekijöiltä sitoutumista lapseen, jolla ei ole mahdollisesti omia vanhempia tukemassa hänen identiteettinsä kehitystä.

Omaohjaajamenetelmällä tarkoitetaan lapsen tai nuoren järjestelmällistä ja suunnitelmallista huolehtimista ja kasvattamista laitoshoidossa. Omaohjaajalla on tietyissä rajoissa vastuu lapsen tai nuoren huolehtimisesta ja kasvattamisesta. Omaohjaajan ei tarvitse työskennellä yksin, vaan yhteistyössä työryhmän ja lapsen hoidossa tarvitsemiensa asiantuntijoiden kanssa. Koko työryhmä osallistuu lapsen kasvatukseen olemalla päivittäisessä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa ja tekemällä hänen kanssaan tarvittavia asioita. Sen sijaan lapsen tai nuoren ja omaohjaajan välinen suhde on sellainen osa omaohjaajamenetelmää, joka on pelkästään omaohjaajan työtä. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 101.)

Lapsen omaohjaajan yhteistyö muiden toimijoiden kanssa alkaa siitä, kun lapsen sosiaalityöntekijä kutsuu lapsen omaohjaajan yhteisiin tapaamisiin, missä sijoitusta käsitellään. Lapsen omaohjaajan tehtävänä on ottaa lapsi ja hänen saattajansa vastaan, kun lapsi muuttaa lastensuojelulaitokseen. Lapsen sosiaalityöntekijä on myös silloin paikalla. (Heininjoki ym. 2005, 35.) Lapsen omaohjaaja osallistuu lapsen sijoituksen aikana lapseen liittyviin neuvotteluihin. Lapsen omaohjaajan työnkuvaan kuuluu yhteistyö lapsen huoltajien ja tukiverkoston kanssa sekä tiedottaa huoltajia lasta koskevissa asioissa. (Klap 2005, 95.) Lapsen vanhempien kanssa tehtävä työ voi olla vanhempien tukemista ja vahvistamista vanhemmuuteen (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 108).

Steckley ja Smithin (2011, 185) mukaan laitoshoidossa asuvan lapsen ja nuoren saama tuki on eritasoisista riippuen toimijasta. He puhuvat kahdesta huolenpidon tasosta, joita kutsutaan ”*caring about*” ja ”*caring for*”. ”*Caring about*” huolenpito edustaa yleisen tason huolenpitoa, mikä varmistaa, että lasta ja nuorta kohdellaan hyvin ja säännösten mukaan. ”*Caring about*” huolenpito ei sisällä sellaista henkilökohtaista huolenpitoa. Tämän tyyppisestä ”*caring about*” huolenpidosta on kysymys esimerkiksi silloin, kun käydään lääkärin tai sosiaalityöntekijän vastaanotolla.

”*Caring for*” huolenpidoksi voi puolestaan kutsua lastensuojelulaitoksessa työskentelevien työntekijöiden työtettä. He työskentelevät sellaisella tasolla, jossa lapsi ja nuori kohdataan päivittäin heidän arjessaan aamuhätyksestä harrastuksiin. Työntekijät työskentelevät sellaisella alueella, missä lapsen tunteet ja käytös haastavat työntekijän ammatillisuuden rajoja. ”*Caring for*” huolenpito si-

sältää kuitenkin sellaisen näkökulman, että siinä työntekijät työskentelevät erilaisten riskien ympäröimänä. Lähtökohtana kaikelle toiminnalle on oman ja muiden turvallisuuden takaaminen. (Steckley & Smith 2011, 184 – 186.)

Steckleyn ja Smithin (2011, 184 – 186) mukaan yllättävien tilanteiden ehkäisemiksi lastensuojelulaitoksessa on erilaisia käytäntöjä väärinkäsitysten välttämiseksi. Esimerkiksi lapsen tulee kertoa etukäteen ohjaajalle, jos on tulossa häntä halaamaan. Työntekijällä on kuitenkin riskeistä huolimatta velvollisuus tällaiseen arkiseen kohtaamiseen. Vaarana voi olla, että liiallisen etäisyyden pitäminen vaarantaa luonnollisen hoivan tarpeen. Aidosti välittävällä lastensuojelun työntekijällä on tunne-elämä ja ammatillinen osaaminen tasapainossa.

Päivi Honkatukia, Leo Nyqvist ja Tarja Pösö (2004, 161) ovat tutkineet koulukotiin sijoitettujen nuorten väkivaltaa. Nuoret ovat kertoneet, että väkivaltatilanteissa tulee näkyviin lojaalisuus omaa ryhmää kohtaan niin vapaa-ajalla kuin laitoksessakin. Koulukodissa lojaalisuus, instrumentaalisuus ja joukkoluonne näkyvät parhaiten nuorten ja henkilökunnan välisissä konfliktitilanteissa. Osa nuorista oli sitä mieltä, että väkivalta henkilökuntaa kohtaan oli sallittua. Nuoret yrittivät väkivallan avulla saada vallan omiin käsiin. Väkivallankäyttö henkilökuntaa kohtaan vaatii nuorten keskinäistä luottamusta ja ryhmäytymistä.

Törrösen (2004, 124) mukaan lasten ja lastensuojelulaitoksen työntekijöiden välillä on keskinäistä leikillistä tai vinoilevaa sanailua, mikä kuuluu lastensuojelulaitoksen tapaan ja kulttuuriin. Lastensuojelulaitoksessa on myös tilanteita, missä työntekijä vastaa lapsen huutoon samalla kovuudella ja vihaisuudella. Tällainen rajujen tunteiden ilmaisu on hyväksyttävää lastensuojelulaitoksessa.

Lastensuojelun työntekijä voidaan nähdä lapsen ja nuoren kasvun sekä tervehtymisen tukijana. Tämä tapahtuu ympäristössä, missä työntekijät tapaavat lasta yksilöllisesti hänen fyysisessä, psyykkisessä ja sosiaalisessa ympäristössä. Lastensuojelulaitos on niitä harvoja työympäristöjä, joissa työtä voidaan tehdä asiakkaan kanssa jopa ”pyjama päällä”. Lapsen ja nuoren kasvun tukeminen perustuu arkisiin asioihin aamuhäätämisestä nukkumaanmeno rutiineihin, yhteisiin ruokailuhetkiin ja päivittäisiin askareisiin. Arkiset tilanteet ovat lapsen ja nuoren oppimisen ja kasvun paikkoja, joissa työntekijä on lapsen tukena. (Steckley & Smith 2011, 187.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä osiossa käyn läpi tutkimukseni toteutumista. Olen tutkinut sijoitetun lapsen omaohjaajan ja lapsen sosiaalityöntekijän yhteistyötä lapsen omaohjaajan näkökulmasta. Selvitin myös millaisia haasteita ja mahdollisuuksia yhteistyössä on. Haastattelin lastensuojelulaitoksessa työskenteleviä tai siellä työskennelleitä lapsen omaohjaajia.

4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Sijaishuoltoon sijoitettujen lapsen hyvinvoinnin edellytyksenä on, että lapsi saa sijoituksen aikana välttämättömän hoidon ja huolenpidon (Räty 2015, 359). Lapselle on tärkeää, että hänellä on riittävän hyvä tukiverkosto ympärillään tukemassa hänen kasvua ja kehitystä ikätasonsa mukaan. Lapsen sosiaalityöntekijä vastaa lapsen sijoitusprosessin onnistumisesta ja lastensuojelulaitoksen työntekijä vastaa yhdessä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa sijoitetun lapsen hyvän hoidon toteutumisesta. Lapsen omaohjaajan tavoitteena on ”jaettu vanhemmuus”. Parhaimmillaan tämä saattaa tarkoittaa sitä, että sijoitetulla lapsella on mahdollisuus muihinkin aikuiskontakteihin, kuin vain omiin vanhempiin tai läheisiin. (Törrönen 1999, 107.)

Lapsen sosiaalityöntekijä ja lapsen omaohjaaja tekevät yhteistyötä monen eri toimijan ja viranomaisen kanssa, kuten esimerkiksi opettajan, kuraattorin tai lääkärin. Yhteistyön toteutuminen sosiaalihuollon ja kunnan eri toimialojen sekä muiden toimijoiden välillä, on kirjattu lastensuojelulakiin ja uuteen sosiaalihuoltolakiin. Eri toimijoiden välisen yhteistyön lisääntyessä on tärkeää saada uutta tietoa siitä, millaisia odotuksia ja kokemuksia muilla toimijoilla on lapsen sosiaalityöntekijän kanssa tehdystä yhteistyöstä. Tässä tutkimuksessa haluan selvittää, millaista yhteistyötä sijoitetun lapsen omaohjaaja tekee lapsen sosiaalityöntekijän kanssa ja minkälaisia mahdollisuuksia tai haasteita yhteistyössä on. Pyysin haastateltavia myös kertomaan heidän toiveitaan lapsen sosiaalityöntekijän kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Minkälaista yhteistyötä lapsen omaohjaajalla ja lapsen sosiaalityöntekijällä on lapsen asioissa lapsen omaohjaajan näkökulmasta katsottuna?
2. Millaisia haasteita ja mahdollisuuksia yhteistyössä on?

4.2 Tutkimusmenetelmä ja -aineisto

Toteutin tutkimukseni laadullisena haastattelututkimuksena. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla on toiminnassaan tietynlaista vapautta, joka antaa mahdollisuuden joustavaan tutkimuksen suunnitteluun ja toteutukseen (Eskola & Suoranta 2000, 20). Laadullisen tutkimuksen perustana on todellisen elämän kuvaaminen ja ajatuksena on moninainen todellisuus. Laadullisessa tutkimuksessa yritetään tutkia kohdetta kokonaisvaltaisesti. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on löytää tai paljastaa tosiasioita, eikä niinkään enää todentamaan jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsjärvi ym. 2007, 157.)

Haastattelumenetelmänä käytin teemahaastattelua, jota kutustaan myös puolistrukturoiduksi haastatteluksi (Hirsjärvi ym. 2007, 203). Päädyin teemahaastatteluun, koska halusin kohdentaa haastatteluni tiettyihin teemoihin. Haastattelurungon tekemisessä olen käyttänyt apuna aiheeseen liittyvien aikaisempien tutkimusten teoreettista näkemystä sekä myös omaa kokemustani toimiessani lapsen omaohjaajana ja lapsen sosiaalityöntekijänä. Haastattelusta saadusta aineistosta voi tulla myös uusia teemoja. Eskolan ja Suorannan (2000, 86) mukaan teemahaastattelussa teemat eli aihepiirit ovat etukäteen mietittyjä. Teemahaastattelussa kysymysten tarkalla muodolla ja järjestyksellä ei ole väliä. Haastattelijan tehtävänä on pitää huolta, että ennalta päätetyt teema-alueet tulee käytyä läpi haastateltavan kanssa.

Tiedonkeruumenetelmäksi valitsin haastattelun, koska tällä tavalla sain esille haastateltavien oman kokemuksen aiheeseen. Eskolan ja Suorannan (2000, 85) mukaan haastattelu on aika yleinen tapa kerätä laadullista aineistoa. Haastattelun tavoitteena on saada tietää mitä jollakulla on mielessään. Haastattelu voidaan nähdä keskusteluna, joka kuitenkin tapahtuu tutkijan aloitteesta ja on hänen ohjaamansa. Yksinkertaisesti haastatteliija esittää haastateltavalle kysymyksiä, mitä hän haluaa haastateltavalta tietää. Perinteinen kysymys-vastaus-haastattelu on muuttunut enemmänkin keskustelumaisiksi haastatteluiksi. Haastattelu on vuorovaikutusta, jossa asianomaiset vaikuttavat toisiinsa.

Hirsjärven ym. (2007, 199 – 201) mukaan haastattelussa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Tästä syystä haastattelussa on niin hyviä kuin huonojakin puolia. Haastattelun hyviä puolia ovat joustavuus aineiston keräämisessä, haastatteluaiheiden järjestyksen muuttamisessa ja haastattelussa on enemmän mahdollisuuksia tulkita vastauksia. Lisäksi hyvänä puolena on se, että vastaajiksi suunnitellut henkilöt saadaan yleensä tutkimukseen mukaan ja haastateltavat on mahdollista tavoittaa myöhemminkin, jos on tarpeen täydentää aineistoa. Haastattelun ongelmia on siihen kuluva aika ja virhelähteet. Virhelähteet aiheutuvat niin haastattelijasta kuin haastateltavastakin sekä haastattelu tilanteesta kokonaisuudessaan. Haastattelun luotettavuus voi heikentyä sillä, että haastateltava antaa sellaisia vastuksia, jotka ovat sosiaalisesti suotavia.

Haastattelin lastensuojelulaitoksessa työskenteleviä ja siellä työskennelleitä lapsen omaohjaajia, jotka ovat tehneet omaohjaajan työtä yli vuoden. Haastattelin viittä omaohjaajaa, joista kaikki olivat naisia. Haastattelut suoritin kesän 2016 aikana. Haastattelurunko on työni liitteenä. Haastateltavista yksi oli ammatiltaan psykiatrinen sairaanhoitaja, yksi oli terveydenhoitaja ja kolme heistä oli sosionomeja (amk). Haastateltavien työurat lastensuojelulaitoksessa vaihtelivat kahdesta vuodesta neljään vuoteen.

Kaikki haastateltavat työskentelivät tai olivat työskennelleet Varsinais-Suomessa. Haastateltavat olivat minulle työni kautta entuudestaan tuttuja. Haastattelun muotona oli yksilöhaastattelu. Tulosoissa esitettyjen sitaattien yhteydessä olen keksinyt haastateltaville nimet Meri, Suvi, Tuuli, Aura ja Kaisla. Haastattelijasta käytin omaa nimeäni.

Olin yhteydessä suoraan haastateltaviin ja kerroin tutkimukseni tarkoituksen. Kaikki suostuivat haastatteluun, mutta yksi haastateltava ei halunnut, että haastattelu nauhoitetaan. Päätin jättää haastattelemaan tämän henkilön, koska mielestäni puheen kirjoittaminen haastattelutilanteessa häiritsee haastattelua ja lopputulos ei ole sama kuin haastattelun nauhoittaminen. Haastateltavat osallistuivat mielellään haastatteluun.

Ennen virallisia haastatteluja tein yhden koehaastattelun ja se onnistui hyvin. En ole aikaisemmin tehnyt vastaavanlaisia haastatteluja. Kahta ensimmäistä haastattelua jännitin ja oman äänen kuuleminen nauhalta oli aluksi vaikeaa. Loppua kohden jännitys väheni ja oma äänikin kuulosti jo tutulta. Haastateltavien kanssa sovin heidän haastatteluajankohdasta ja – paikasta. Haastatteluajankohdat riippuivat pitkälti haastateltavien aikataulusta ja haastattelut toteutin haastateltavien toivomassa paikassa. Kolme haastattelua pidin haastateltavien kotona ja kaksi haastattelua pidin haastateltavien työpaikalla. Erilaiset haastattelupaikat eivät vaikuttaneet haastattelun lopputulokseen. Yhden haastatteluajan jouduin vaihtamaan uuteen aikaan haastateltavan sairauden vuoksi.

Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan saturaatiokäsitteestä, jolla tarkoitetaan sitä, että kasvaessaan aineisto jossain vaiheessa kyllääntyy. Aineiston kasvaessa alkaa tuntua siltä, että haastattelusta ei saada enää uusia vastauksia tutkimuskysymyksiin. Silloin kenties ollaan päästy saturaatiopisteeseen, jossa lisätieto ei enää tuota oleellista tietoa. Saturaation määrittäminen on vaikeaa, koska jokainen haastattelu tuottaa eri tavalla tietoa. (Karisto & Seppälä 2004, 42 – 43.) Haastattelin viittä henkilöä ja haastateltavien vastaukset olivat keskenään aika samanlaisia. Vastauksissa asiat olivat samoja, mutta toiset haastateltavat pohtivat kysymyksiä syvällisemmin. Näissä vastauksissa haastateltava pohti kysymyksiä eri näkökulmasta. Minusta viiden henkilön haastattelu oli riittävä saamaan tutkimuskysymyksiini vastaukset.

Nauhoitin kaikki haastatteluni puhelimella ja tallensin ne digitaaliseen muotoon, josta litteroin ne tekstiksi. Kaikki haastattelut tallentuivat eikä haastattelutilanteissa tullut mitään teknisiä vikoja puhelimeen. Litteroin tekstit, mutta en huomionnut taukoja tai niiden pituuksia, koska taukojen pituuksilla ei ollut merkitystä tutkimuksessani. Kolmen ensimmäisen haastattelun litteroinnissa kirjoitin kaikki omat lyhyetkin kommentit ylös kuten ”joo” ja ”jaa”, mutta kahden viimeisimmän haastattelun litteroinnissa jätin ne pois, jos niillä ei ollut mitään merkitystä. Haastattelut kestivät neljästäkymmenestä minuutista viiteenkymmeneen minuuttiin. Sovin haastateltavien kanssa, että poistan nauhoitetun haastattelun heti työni valmistuttua.

Litteroinnin voi tehdä sanatarkasti tai suurpiirteisemmin. Tekstianalyysissa litterointi on tärkeää tehdä sanatarkasti, mutta jos analysoi aineistoaan tematisoiden, ei litterointia tarvitse silloin tehdä sanatarkasti. (Karisto & Seppälä 2004, 46.) Aineiston litteroinnissa on tärkeää, että kirjallinen litterointi noudattaa haastateltavien suullista sanomaa (Hirsjärvi & Hurme 2011, 20).

Kaksi haastateltavista sanoi jännittävänsä haastattelutilannetta ja kaikkien haastateltavien mielestä oman äänen kuuleminen nauhalta tuntui vieraalta. Osa haastateltavista mietti kysymyksiä tarkemmin kuin toiset ja muutaman haastateltavan kanssa pääsin haastattelussa syvemmälle. Uskon tämän johtuvan siitä, että ensimmäisissä haastatteluissa olin itse jännittynyt uudelta tilanteelta. Kahden haastateltavan kohdalla kävi niin, että he vastasivat kysymykseeni niin monipuolisesti, että he vastasivat samalla kertaa moneen kysymykseeni, joita minun oli tarkoitus kysyä. Haastattelutilanteessa haastateltavat pitivät asiakkaat ja yhteistyökumppanit anonymina. He eivät kertoneet minkä kunnan sosiaalityöntekijöiden kanssa olivat työskennelleet tai minkä kunnan sosiaalityöntekijöille antoivat positiivista tai negatiivista palautetta yhteistyöstä.

4.3 Aineiston analyysi ja analyysin eteneminen

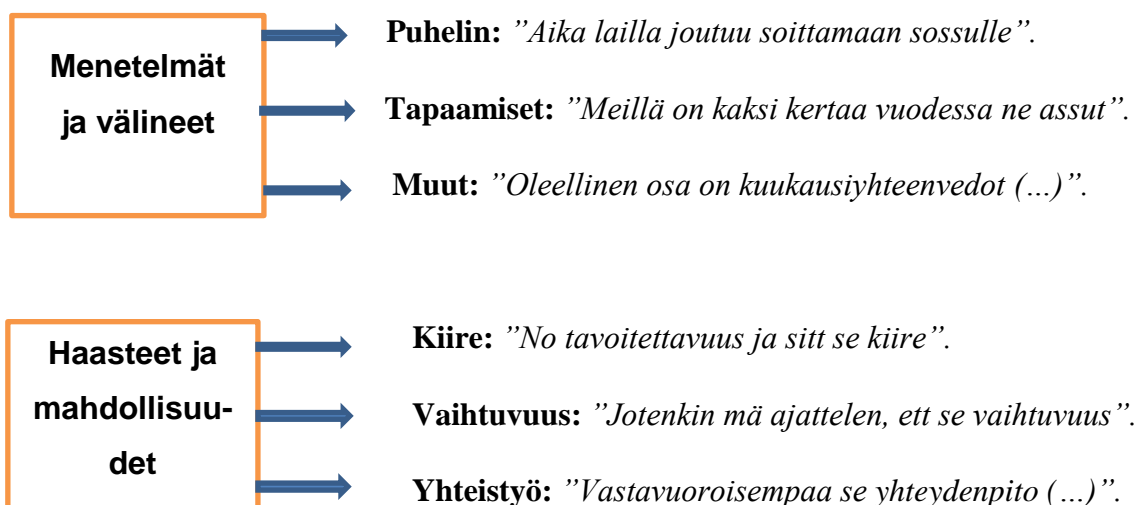
Laadullisen aineiston hyvänä puolena pidetään erilaisten analyysitapojen runsautta. Mikäli yksi tapa ei tunnu vievän mihinkään tai muuten tuntuu toimimattomalta, voi kokeilla muita tapoja. (Eskola & Suoranta 2000, 161.) Analyysin tarkoituksena on löytää mahdollisimman hyvä ja kattava vastaus tutkimuskysymykseen, jossa apuna käytetään niin aineistoa kuin kirjallisuuttakin (Karisto & Seppälä 2004, 47). Laadullisen aineiston analyysillä pyritään saamaan aineistosta selkeä ja siten saada tuotetuksi uutta tietoa tutkittavasta asiasta (Eskola & Suoranta 2000, 137).

Aineiston analyysin tein haastattelussa esille nousevia teemoja hyödyntäen. Teemoittelua pidetään hyvänä aineiston analyysitapana silloin, kun ratkaistavana on jokin käytännöllinen ongelma. Saadusta aineistosta on helppo poimia käytännöllisen tutkimusongelman kannalta merkittävää tietoa.

Teemoittelussa on tärkeää pitää yllä teorian ja empirian vuorovaikutusta, joka tutkimusteksteissä erotuu liittymisenä toisiinsa. Teemoittain järjestetyt vastauksista irrotetut sitaatit ovat mielenkiintoisia, mutta hyvää analyysia ja johtopäätöksiä ne eivät välttämättä ilmaise. (Eskola & Suoranta 2003, 175, 178.)

Teemoittelussa painotetaan sitä, mitä kustakin teemasta on sanottu. Kyse on laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan. Näin on mahdollista vertailla määrättyjen aiheiden esiintyminen aineistossa. Teemahaastattelulla kerätty aineisto on suhteellisen helppo pilkkoa, koska haastattelun teemat muodostavat jo sellaisenaan jäsennyksen aineistoon. Analyysissä on tärkeää selvittää itselleen, että hakeeko aineistosta samanlaisuutta vai erilaisuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Luin aineistoani moneen kertaan läpi ja pelkistin aineistoa karsimalla siitä pois sellaiset asiat, jotka eivät liittyneet tutkimuskysymyksiini. Pelkistetty aineisto oli selkeämpi. Analyysia ohjasi haastattelussa käytetyt teemat. Ensimmäiseksi teemaksi muodostui yhteistyön menetelmät ja välineet. Toiseksi teemaksi muodostui yhteistyön haasteet ja mahdollisuudet.

Kuvio 2. Yhteistyön menetelmät ja välineet sekä haasteet ja mahdollisuudet.

Sijoitetun lapsen omaohjaajan ja lapsen sosiaalityöntekijän yhteydenpidon välineenä käytettiin pääsääntöisesti puhelinta. Sähköpostia ja tekstiviestejä lähetettiin vain tapaamisten sopimiseksi tai soittopyyntöjen pyytämiseen. Asiakassuunnitelmapalaverit olivat niitä, missä sijoitetun lapsen omaoh-

jaaja ja lapsen sosiaalityöntekijä tapasivat pääsääntöisesti toisensa. Yhteistyön haasteena lapsen omaohjaajat näkivät lapsen sosiaalityöntekijän kiireen ja vaihtuvuuden. Vastavuoroinen yhteydenpito nähtiin mahdollisuutena hyvään yhteistyöhön.

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Etiikka on mukana ihmisen päivittäisessä arjessa. Ihminen joutuu erilaisissa tilanteissa pohtimaan suhtautumistaan omiin ja toisten tekemisiin. Ihminen joutuu pohtimaan mitä voi hyväksyä ja mitä ei voi, sekä miettimään perusteluja valinnoilleen. Eettinen ajattelu on taito pohtia niin omien kuin yhteiskunnan arvojen kautta sitä, mikä eri tilanteessa on oikein tai väärin. Tutkimusetiikan ydin on ymmärtää se, miten tutkielmassa tuotetaan luotettavaa uutta tietoa, joka on ihmistä kunnioittavaa. (Kuula 2011, 21, 60.)

Tutkimusetiikka liittyy myös siihen, että tutkittavalla on oikeus päättää, haluaako hän osallistua tutkimukseen vai ei. Tutkijoilla on myös oikeuksia, joista tärkein on tieteen vapaus. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tutkija voisi työssään olla kunnioittamatta tutkittavien perus- ja ihmisoikeuksia, joihin yksityisyyden suoja kuuluu. Tutkija ei saa tutkia ihmisiä salaa ja tutkittavilta tulee saada vapaaehtoinen suostumus tutkimukseen. Tutkittavan vapaaehtoisuus on voimassa koko tutkimuksen ajan. Tutkijalla on oikeus ja velvollisuus keskeyttää tutkittavan osallistuminen tutkimukseen, jos tämä aiheuttaa tutkittavalle kohtuutonta haittaa. (Kuula 2011, 86 – 87.) Hirsjärven ja Hurmeen (2011, 20) mukaan on tärkeää pohtia ennen haastattelua, voiko haastattelu aiheuttaa stressiä haastateltavassa tai muuttaa haastateltavan minäkuva.

Tutkijan velvollisuus on suunnitella, miten hän suojaa tutkittavan henkilö – ja tunnistettavuustiedot sekä suunnitella niiden hävittämisen joko kokonaan tai osittain (Kuula 2011, 86 – 87). Tutkimukseni haastateltavia ei voi tunnistaa, koska tunnistetietona on vain haastateltavien sukupuoli ja kauanko haastateltavat on työskennelleet lapsen omaohjaajana lastensuojelulaitoksissa. Tutkimuksessani ei ole mainittu missä lastensuojelulaitoksessa haastateltavat ovat työskennelleet. Tutkimuksestani ei myöskään käy ilmi minkä kunnan sosiaalityöntekijöiden kanssa lapsen omaohjaajat ovat työskennelleet.

Tutkimuskysymysten arkaluonteisuus vaihtelee tutkittavien kohdalla. Toiselle voi esimerkiksi poliittiset kysymykset olla arkaluonteisia ja toiselle ne eivät taas ole. Arkaluonteisuuden määrittäminen kannattaa jättää tutkittavien päätettäväksi. (Kuula 2011, 135 – 136.) Haastateltavani eivät ainakaan

minuun tietooni tuoneet, että olisivat kokeneet tutkimukseni aiheen itselleen arkaluoteiseksi. Ennen haastattelua kävin haastateltavan kanssa uudelleen läpi, miten toimin saadun aineiston kanssa ja haastateltavat pysyvät anonymyminä eikä heidän työpaikkansa nimeä mainita. Tutkimuslupaa minun ei tarvinnut pyytää, koska yksikään haastateltava ei edusta mitään instituutiota. Haastateltaviin olen tutustunut työni kautta.

Tutkimuksen aikana pohdin omaa rooliani tutkijana. Roolini tuntui välillä ristiriitaiselta. Olen työskennellyt lastensuojelulaitoksessa monta vuotta ja toiminut siellä myös lapsen omaohjaajana. Tällä hetkellä työskentelen lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Ristiriitaa aiheutti se, että olen toiminut lapsen omaohjaajana lastensuojelulaitoksessa ja lastensuojelulaitokseen sijoitetun lapsen sosiaalityöntekijänä, joiden yhteistyötä tutkin. Minulla oli etukäteen tietoa siitä, mitä työtä lapsen omaohjaaja tekee ja kokemusta yhteistyöstä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa.

Haastattelun aikana ajattelin välillä haastateltavien vastauksia lapsen omaohjaajana ja välillä taas lapsen sosiaalityöntekijänä. Minun oli myös välillä vaikeaa tehdä täydentäviä kysymyksiä haastateltaville, koska aihe oli minulle entuudestaan tuttu. Olen tutkimusta tehdessä jäänyt pohtimaan, että oliko hyvä ottaa tutkimusaiheeksi itselleen tuttu aihe. Toisinaan olen saanut paljon uutta tietoa käydessäni läpi teoriakirjallisuutta ja sain kuulla haastateltavilta heidän näkemyksiään yhteistyöstä. Tutkimukseni aikana minulle tuli töissä tilanteita, jossa keskustelin lapsen sosiaalityöntekijänä lapsen omaohjaajan kanssa. Näiden keskustelun aikana huomasin miettiväni, mitä haastateltavani olivat kertoneet yhteistyöstä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa.

5 LAPSEN PARHAAKSI

Tulososioissa tarkastelen sijoitetun lapsen omaohjaajan ja lapsen sosiaalityöntekijän yhteistyöhön liittyviä tekijöitä, jotka tulivat haastattelussa esille. Tulososiossa vastaan myös tutkimuskysymyksiini. Aluksi esittelen omaohjaajan näkemyksiä omasta työstään sijoitetun lapsen omaohjaajana lastensuojelulaitoksessa. Tämän jälkeen esittelen yhteistyön muotoja ja välineitä sekä yhteistyön haasteita ja mahdollisuuksia lapsen omaohjaajan näkökulmasta. Pohdin aineiston perusteella yhteistyöhön liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia ja miten ne näkyvät sijoitetun lapsen arjessa.

5.1 Lapsen omaohjaajan työ sijaishuoltoyksikössä

Lapsen muutettua sijaishuoltoyksikköön, lähtökohtaisesti se purkaa kulttuurista ja moraalista lapsuuteen liittyvää oletusta kodista lapsen pääasiallisena kasvuympäristönä. Sijaishuoltoyksikössä lapsen päivittäisestä hyvinvoinnista huolehtivat sijaishuoltoyksikön työntekijät. Kasvatustyötä tehdään joko vanhempien kanssa yhdessä tai ilman vanhempia. Sijaishuoltoyksikössä tehtävä työ lapsen edun mukaisesti on lastensuojelutyötä. Sijaishuoltoyksikön työntekijän tehtävään kuuluu pohtia, mikä on lapsen hyvinvoinnin kannalta tavoiteltavaa ja mikä taas saattaa vaarantaa lapsen hyvinvointia. Sijaishuoltoyksikön arjessa työntekijä määrittelee ja keskustelee sekä hyvän lapsuuden ehdoista, että hyvästä tai riittävän hyvästä vanhemmuudesta. (Laakso 2012, 25 – 26.)

Haastattelujen alussa kysyin haastateltavilta heidän kokemuksiaan lapsen omaohjaajana työskentelestä sijaishuoltoyksikössä. Haastateltavien mielestä he tekevät työtä lapsen hyväksi ja toimivat lapsen tukena hänen arjessa. Kyrönsepän ja Rautiaisen (1993, 103) mukaan huolenpidon ja kasvatuksen keskeinen menetelmä on omaohjaajasuhde. Haastateltavien vastaukset sisälsivät paljon samaa, mutta niissä oli jonkin verran eroja. Meri, Kaisla ja Tuuli kertoivat hyvinkin vahvasti, miten he kokevat lapsen omaohjaajan työn suhteessa itseensä työntekijänä. Suvi kertoi enemmänkin työn olevan kokonaisvaltaista lapsen asioista huolehtimista.

”Olla lapsen asianajajana eli yhteyshenkilönä lapsen ja laitoksen sekä perheen ja yhteistyötahojen kanssa.” (Meri)

Meri vertasi omaohjaajan roolia asianajajan rooliin. Minusta tämä vertaus kuvastaa hyvin sitä, miten hän ajattelee omaa rooliansa omaohjaajana suhteessa lapseen ja tämän auttamiseen. Asianajajan tehtävänä on muun muassa valvoa asiakkaansa etuja ja neuvoa asiakasta erilaisissa ristiriitatilanteissa. Lapselle voi tulla ristiriitatilanteita esimerkiksi omien vanhempien tai työntekijän kanssa, jolloin on tärkeää, että lapsella on joku, joka puolustaa hänen omia näkemyksiä asioissa. Liisa Hokkanen (2013,

58) on todennut, että asianajoa tehdään sosiaalityössä, mikä korostuu sosiaalityöntekijän toimijudessa. Asiakkaan osallisuus asianajotehtävän toteutuksessa vaihtelee.

Teija Karttusen ja Minna Strömber-Jakan (2012, 8 – 9) mukaan sosiaalisten ongelmien monimutkaisuudessa, on sosiaalityössä tärkeää osata työskennellä erilaisilla rajapinnoilla ja toimia asiakkaiden asianajajina. Hokkasen (2013, 74) mukaan työntekijä voi toimia asiakkaan puolesta tai asiakas voi antaa hänelle jonkun tehtävän hoidettavaksi. Asiakas voi myös aktiivisesti ohjeistaa sosiaalityöntekijää. Sosiaalityöntekijä voi toimia asiakkaan kanssa yhteistyössä tai mahdollistaa asiakkaan toimintaa.

”Toimia lapsen luottohenkilönä. Pitää langat käsissä ja hoitaa lapsen asioita ja olla lapsen tuki ja turva.” (Tuuli)

Tuuli kertoi, että hänen tehtävänä on olla lapsen tukena ja turvana. Kyrönseppä ja Rautiainen (1993, 101 – 102) toteavat, että omaohjaajan tehtävänä on tarjota lapselle huolenpitoa, turvallisuutta ja luotettavuutta. Lapsi tai nuori kiintyy sellaiseen aikuiseen, joka ottaa hänet vastaan sellaisenaan kuin hän on ja vastaa hänen tarpeisiinsa.

”Omaohjaajan tehtävä on muodostaa erityinen suhde niin ku siihen nuoreen ja hänen perheeseen ja toki siihen sitt sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijään mutt ennen kaikkea siihen nuoreen. Niin ett muodostuu sellainen tietynlainen erilainen syvempi suhde.” (Kaisla)

Kaislan mielestä, hänen työnään on muodostaa erityinen suhde lapseen. Laakson (2012, 27) mukaan sijaishuoltolaitoksen työntekijän työhön yhdistyvät arvot, hyvä hoito, huolenpito ja kasvatus. Työssä korostuu työn suhdeluonne, sitoutuminen toiseen ihmiseen ja tilannekohtaisuus. Kyrönseppä ja Rautiainen (1993, 101) kirjoittavat, että omaohjaajasuhde on molemminpuolista ja vastavuoroista silloin, kun kyseessä on korjaava hoito ja kasvatus. Törrösen (1999, 103) mukaan aikuiset ja sijoitetut lapset sitovat pitkän laitoshoidon aikana vuorovaikutussuhteista, joista toiset onnistuvat paremmin kuin toiset.

”Huolehtia kokonaisvaltaisesti lapsen asioista.” (Suvi)

Suvin vastaus on aika laaja eikä hän erittele mitä kokonaisvaltainen huolenpito pitää sisällän. Kyrönseppä ja Rautiainen (1993, 62) toteavat, että lapsen omaohjaajan työ sijaishuoltoyksikössä on monipuolista. Perustehtävänä on lapsiin kohdistuva perushoito, perushuolenpito ja kotikasvatuksen korvaava kasvatus. Tämän lisäksi lastensuojelulaitosten työntekijöiden tehtävänä on hoidolliset perustehtävät, jotka liittyvät usein lasten erilaisiin käytösongelmiin. Arosen (1994, 24) mukaan lapsen

ongelmat tulkitaan usein oireina esimerkiksi kouluvaikeuksina, aggressiivisena käytöksenä ja vetäytymisenä. Hänen mukaansa lapsen elämäntilanteeseen on ehkä helpompi puuttua oireen kautta.

Lastensuojelulaitosten perustehtävät ovat laitoskohtaisia. Perustehtävät muokkautuvat lapsen tarpeiden, iän ja kehitystason mukaan. Lastensuojelulaitosten työntekijöiden tehtäviin kuuluu myös lapsen arviointi sijaishuollon aikana sekä yhteistyö lapsen läheisten ja huoltajien kanssa. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 62.) Arosen (1994, 31) mukaan työskentelyä lasten vanhempien kanssa ei lastensuojelutyössä voi sivuuttaa. Peruspalvelut, kuten esimerkiksi asuminen ja ruokailu, kuuluvat jokaiselle sijoitetulle lapselle (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 62).

5.2 Yhteistyö lapsen sosiaalityöntekijän kanssa

Yhteistyön tärkein tavoite lastensuojelussa on saada kaikkien lapsen asioihin osallistuvien toimijoiden ääni kuuluviin, jotta saataisiin mahdollisimman kattava näkemys lapsen tilanteesta (Heininjoki & Heinonen & Kiiskinen & Mikkola & Ollila & Peitsalo 2005, 39). Moniammatillista yhteistyön periaatteena tulisi olla, ettei yhteistyön myötä lapselle tulisi uusia hylkäämisen kokemuksia, eikä häntä tulisi pakottaa turhaan sopeutumaan uusiin ihmissuhteisiin (Timonen-Kallio 2012, 36).

Haastateltavat kertoivat yhteistyön lapsen sosiaalityöntekijän kanssa olevan tarpeellista ja tärkeää. Heidän mukaansa he tekivät sosiaalityöntekijän kanssa yhteistyötä tiiviimmin lapsen sijoituksen alussa tai lapsen sijaishuoltopaikan vaihdon aikana. Haastateltavien mielestä yhteistyön määrä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa riippui myös asiakkaasta ja asiakkaan huoltajista. Haastateltavat kertoivat, että sijoitetun lapsen huoltajat, jotka eivät halua tehdä yhteistyötä lapsen sijaishuoltopaikan työntekijöiden kanssa, vaatii lapsen omaohjaajalta enemmän yhteydenottoja lapsen sosiaalityöntekijän kanssa. Vario ym. (2012, 16) toivovat, että lastensuojelussa kehitettäisiin toimintatapoja ja työkäytäntöjä, jotka mahdollistaisivat sijoitetun lapsen ja hänen vanhempansa paremman kuulemisen ja osallistumisen työskentelyyn.

5.2.1 Yhteistyön määrä

Lastensuojelulaitoksen työntekijöille on tärkeää saada sijoitetun lapsen perheen apu ja tuki lapsen hoitamisessa ja kasvattamisessa (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 109).

” (...) sitten vanhempien kanssa tulee aina epäselvyyksiä ja siinä on kyllä siltä aina sossun apu tarpeen.” (Tuuli)

Sijoitetun lapsen oma toiminta sijaishuoltoyksikössä vaikuttaa paljon lapsen sosiaalityöntekijän ja lapsen omaohjaajan yhteistyön määrään. Lapsen oireilun vuoksi yhteydenotot lapsen sosiaalityöntekijään lisääntyivät.

” (...) kyllä siltä jos se lapsi oireilee psyykkisesti enemmän, niin se on se suurin syy minkä takia ollaan yhteydessä sossuun. ” (Suvi)

Kun lapsen oleminen sijaishuollossa toimii hyvin, niin lapsen sosiaalityöntekijään oltiin haastateltavien mielestä vähemmän yhteydessä. Tämä herättää kysymyksen, että onko lapsen omaohjaajan ja lapsen sosiaalityöntekijän työ lähinnä ongelmakeskeistä?

Sijoitetun lapsen haasteellinen käytös näkyy muun muassa erilaisina rajoittamisena ja sen vuoksi se vaatii enemmän yhteydenpitoa lapsen sosiaalityöntekijään.

”Ja siltä nuoresta riippuen, jos on jotain hatkaamista tai jotain muut niin sanottuu ylimäärästä (...) Siis mä ajattelen, että se riippuu niin paljon siitä että mis vaihees ja mimmoses tilantees se nuori on. ” (Kaisla)

Kaisla tarkoittaa hatkaamisella sitä, kun sijoitettu lapsi karkaa lastensuojelulaitoksesta eikä laitoksen työntekijöillä ole tietoa siitä, missä lapsi voisi olla. Tällaisissa tilanteissa otetaan yhteyttä lapsen sosiaalityöntekijään tai päivystävään sosiaalityöntekijään sekä lapsen huoltajiin. Tarvittaessa tehdään myös poliisille virka-apupyyntö lapsen löytämiseksi.

”(...) jos lapsi on lähtenyt vaikka omille teilleen, niin silloin tietysti selvittää nämä asiat aika paljon (...). ” (Aura)

Karkumatkalla olleeseen lapseen joudutaan usein kohdistamaan tilapäisessä sijoituspaikassa lain osoittamia rajoitustoimenpiteitä (Räty 2015, 523).

” (...) jos tosiaankin jotain tilanteita on, täytyy miettiä niin ku esimerkiksi rajoittamisia (...). ” (Aura)

Lastensuojelulain tarkoittamia rajoituksia ja rajoitustoimenpiteitä lapsen sijoituksen aikana ovat yhteydenpidon rajoittaminen (62 – 63§), aineiden ja esineiden haltuunotto (65§), henkilötarkastus ja henkilökatsastus (66§), omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen (67§), kiinnipitäminen (68§), liikkumavapauden rajoittaminen (69§), eristäminen (70§) ja erityinen huolenpito (71 – 73§). (Räty 2015, 515; Taskinen 2007, 92 – 99.) Lapsen sijaishuollon aikana

rajoitustoimenpiteitä tulee käyttää vain sen verran kuin huostaanoton tarkoituksen toteuttaminen, lapsen oma tai toisen henkilön terveys tai turvallisuus taikka muun mainituissa säännöksissä säädetyn edun turvaaminen ehdottomasti tarvitsee. Rajoitustoimenpiteitä toteutettaessa tulee huomioida lapsen turvallisuus sekä lapsen ihmisarvon kunnioitus. (Taskinen 2007, 92.)

5.2.2 Yhteistyön muodot ja välineet

Yhteistyö lapsen sosiaalityöntekijän ja lapsen omaohjaajan välillä tapahtui pääsääntöisesti puhelimitse ja asiakassuunnitelmapalaverissa. Sähköpostia tai tekstiviestejä ei juuri käytetty tiedon vaihdon välineenä lapsen asioissa. Yleensä sähköpostien käyttäminen asiakasasioissa on työpaikoilla kielletty, ellei sähköpostia ole salattu. Yhteydenottoa puhelimitse lapsen sosiaalityöntekijään pidettiin haasteellisena, koska heillä oli puhelinajat. Puhelinajat olivat yleensä tunnin mittaisia ja ne olivat heti aamulla. Haastateltavien mielestä yhteyden saaminen lapsen sosiaalityöntekijään riippui myös sosiaalityöntekijästä ja paikkakunnasta. Isompien kaupunkien sosiaalityöntekijöitä oli vaikeampaa tavoittaa.

”Tämähän on kyllä sosiaalityöntekijäkohtainen. Toiset saa kiinni ja toisia ei sitte millään ilvelläkään ett sitt ei niitä edes yritä saada kiinni, kun ne on niin vaikeasti tavoitettavissa.” (Tuuli)

Lastensuojelun tukihenkilön käsikirjassa ohjeistetaan lapsen tukihenkilöä olemaan yhteydessä lapsen sosiaalityöntekijään tarvittaessa. Ohjeistuksessa sanotaan, että tukihenkilön kannattaa olla se aktiivisempi osapuoli yhteydenpidossa, koska kiireistä sosiaalityöntekijää on vaikeaa saada kiinni puhelimitse. Lapsen tukihenkilöä ohjeistetaan jättämään soittopyyntö tai kirjoittamaan sähköpostia lapsen sosiaalityöntekijälle. Ohjeissa myös ehdotetaan sopimista säännöllisistä tapaamisista etukäteen lapsen sosiaalityöntekijän kanssa. (Korhonen 2005, 27.) Lastensuojelun tukihenkilön ohjeistuksessa on paljon samaa, mitä haastateltavatkin kertoivat. Haastateltavat eivät käyttäneet yhteydenpidossa juuri lainkaan sähköpostia, koska se on pääsääntöisesti kielletty yhteydenpitotapa asiakasasioiden hoidossa.

”No en välttämättä saa kiinni, mutt kyll ne yleensä soittavat takaisin.” (Suvi)

”Tosi vaikeaa tavoittaa.” (...) Eipä juurikaan s-postilla.” (Kaisla)

”Kyll mull on kokemusta siitä, että tavoittaa hyvinkin helposti ja tarvittaessa saa asian hoidettua (...).” (Aura)

Haastateltavat kertoivat, että aina ei lapsen sosiaalityöntekijää tavoittanut, kun olisi halunnut. Haastateltavien mukaan sosiaalityöntekijät soittivat kuitenkin takaisin ja asia saatiin hoidettua.

”Joo kyllä ne siltä hoitaa sen mutt se välillä kestää, ei aina vaan malttaisi odottaa. Ja siltä kyllä aistii semmosista isommista kaupungeista että kun niillä on niin älyttömästi niitä lapsia.” (Meri)

Merin mielestä sosiaalityöntekijät vastasivat hänen soittopyyntöihin, mutta joskus viiveellä. Merin mukaan isompien kaupunkien sosiaalityöntekijöitä oli vaikeampi tavoittaa, kun pienempien kuntien sosiaalityöntekijöitä. Alhasen (2014, 42) tutkimuksen mukaan lastensuojelun työntekijöitä on puutteellinen määrä suhteessa heidän asiakkaisiin ja asiakkaiden läheisverkostoihin. Lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet, mutta työntekijöitä ei ole lisätty riittävästi. Työntekijöiden työtä ovat lisänneet myös erilaiset velvoitteet, kuten esimerkiksi työn dokumentointi ja asiakastapaamismäärien lisääntymiset. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät ovat kohtuuttomat. Suurilla asiakasmäärillä on seurannaisvaikutuksia työn eri alueille, kuten esimerkiksi työn suunnitelmallisuuteen, yhteistyön toimivuuteen ja asiakkaiden kohtaamiseen. Heino ym. (2016, 92) HuosTa -osahankkeen mukaan sosiaalityöntekijällä oli asiakkaina 1 – 140 lasta. Talentian ammattijärjestön suositus on, että vastuusosiaalityöntekijällä olisi vastuullaan korkeintaan 40 lasta.

Sijoitetulle lapselle ja hänen perheelle järjestetään asiakassuunnitelmapalaveri. Näissä palavereissa on mukana myös lapsen omaohjaaja, lapsen sosiaalityöntekijä ja tarvittaessa edustajia lapsen koulusta. Meri kertoi, että asiakassuunnitelmapalaveri on sellainen paikka, missä tapasi kasvokkain lapsen sosiaalityöntekijän.

”(...) niin tietysti asiakassuunnitelmapalaverit (...).” (Meri)

Lastensuojelulain mukaan lastensuojelun asiakkaalle on tehtävä asiakassuunnitelma, jollei kysymyksessä ole tilapäinen neuvonta tai ohjaus (LsL 30§). Asiakassuunnitelma on tarkistettava uudelleen, jos siihen tulee muutoksia, mutta tarkistus on tehtävä vähintään kerran vuodessa (Taskinen 2007, 39). Lastensuojelulaitokseen sijoitetulle lapselle asetetaan yksilökohtaisia tavoitteita lapsen tarpeen mukaan (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 67).

”(...) mä ajattelen että asiakassuunnitelma neuvottelut myöskin. Et siltä omaohjaaja on siinä osana arvioimas ja asettamas niit tavoitteita kans. Tai arvioimas, että miten ne aikaisemmat tavoitteet on toteutuneet ja siltä mitä olis syytä sieltä laitoksen arjen näkökulmasta vielä jatkos työstää.” (Kaisla)

Kaisla kertoi, että lapsen omaohjaaja oli muiden asiakassuunnitelmaan osallistuneiden henkilöiden kanssa suunnittelemassa lapselle muun muassa tavoitteita tulevaan. Sijoitettu lapsi ei aina itse halua osallistua palaveriin, koska kokee sen tilanteena, missä aikuiset päättävät lapsen asioista (Aronen 1994, 28). Tällaisissa tilanteissa lapsen omaohjaajan tuki lapselle on tärkeää. Sijoitettu lapsi tarvitsee itselleen näihin tilanteisiin Merin kuvaaman omaohjaajan, joka toimii lapsen niin sanottuna asianajajana. Taskinen (2007, 15) toteaa, että lastensuojelussa työskentely lähtee lapsesta ja hänen tarpeistaan. Lapsen mielipidettä ja näkemystä tulee kuulla, jotta hän voi omalta osaltaan vaikuttaa siihen, mitä tapahtuu. Laakson (2012, 29) mukaan vanhemmatkaan eivät aina osallistu lastensuojelulaitoksessa pidettyihin lasta koskeviin neuvotteluihin.

”Mun mielestä se ehkä pitäisi olla semmonen että sä sieltä saat pohjaa siihen ett mihin suuntaan mennään (...). Mutt ei se aina sitte niin ku, pitäisi itekin varmaan valmistua paremmin ja pitää huoli et sieltä tulee ne tavoitteet.” (Tuuli)

Haastateltavat toivoivat, että asiakassuunnitelma toimisi tukena lapsen omaohjaajalle työskennellessään sijoitetun lapsen kanssa. Asiakassuunnitelmaa ei kuitenkaan aina pidetty riittävän hyvänä työkaluna omaan työhön.

Lapsen omaohjaajan työhön kuului tehdä kuukausikooste sijoitetun lapsen olemisesta sijaishuoltoyksikössä ja tavoitteiden toteutumisesta. Kuukausikooste tehtiin päivittäisten raporttien ja havaintojen perusteella. Lastensuojelulaitoksen työntekijät kirjoittivat lastensuojelulaitokseen sijoitetusta lapsesta päivittäin raporttia päivän kulusta lapsen asiakastieto järjestelmään.

”No aika semmonen oleellinen osa on kuukausi yhteenvedot (...).” (Oli-via)

”Kuukausikoosteet menee kuukausittain. No tota tietysti kuukausikoosteessa kerrotaan miten lapsella on se kuukausi mennyt.” (Suvi)

Haastateltavat kertoivat, että jotkut lasten sosiaalityöntekijöistä lukivat kuukausikoosteen, mutta toiset saattoivat lukea sen vasta asiakassuunnitelmapalaverissa.

Tuuli: *”No kyll mä luulen ett ne lukee ne.”*

Leena: *”Soittaako sosiaalityöntekijä sulle ja tarkistaa jonkun asian kuukausikoosteesta?”*

Tuuli: *"Ei oikeastaan."*

Haastateltavien mielestä kuukausikoosteen tekeminen oli yksi yhteistyön muoto lapsen sosiaalityöntekijän kanssa, vaikka kuukausikooste ei yleensä johtanut yhteydenpitoon tai muuhun työskentelyyn lapsen sosiaalityöntekijän kanssa.

5.2.3 Yhteistyöstä saatu tuki

Haastateltavat kertoivat, että he saivat lapsen sosiaalityöntekijältä toisinaan tukea omaan työhönsä ja toisinaan eivät saaneet. Haastateltavat sanoivat, että jos he saivat tukea lapsen sosiaalityöntekijältä, tapahtui se pääsääntöisesti puhelimitse. Haastateltavien mielestä he olivat tarvinneet eniten tukea lapsen sosiaalityöntekijältä lasten vanhempien kanssa työskentelyssä tai sijoitetun lapsen haastavissa tilanteissa.

"Tai sitt se et hänestä ei saa ihan semmosta tukea ku tarvis. Vaikka niin ku perheen kanssa tehtyyn työhön ja selaisiin tilanteisiin." (Pinja)

Pinjan mielestä hän ei saanut riittävästi tukea lapsen sosiaalityöntekijältä esimerkiksi perheen kanssa tehtyyn työhön. Forsmanin (2010, 89, 155) mukaan sosiaalityöntekijät kokevat lastensuojelutyössä kuormittavaksi asioiksi muun muassa verkostossa toimimisen. Hänen mukaansa lastensuojelun sosiaalityöntekijät tekevät paljon työtä muiden toimijoiden kanssa, kuten neuvolan, päivähoidon, koulun, seurakunnan, poliisin ja lasten- ja nuorisopsykiatriin kanssa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat kertoneet, että yhteistyökumppanit siirtävät omaa lapseen kohdistuvaa huoltansa sosiaalityöntekijälle ja samalla odottavat saavansa tukea omaan työskentelynsä.

Sosiaalityöntekijöiden määrän vähyys verrattuna asiakasmääriin, aiheuttaa ainaista kiirettä, mikä vaikuttaa yhteistyön toimivuuteen. Sosiaalityöntekijät eivät ehdi perehtyä yhteistyökumppaneiden toimintaan ja heidän käsityksiinsä asiakkaiden tilanteista. (Alhanen, 2014, 42 – 43.)

"(...) mutt joskus jos on ollut jotain hankalampia tilanteita ett on miettitty ett onko toimittu oikein, ett onks mennyt ihan niin kuin pitää niin on siit voitu siit keskustella ja sosiaalityöntekijä on voinut siin todeta ett on tehty kaikki niin ku pitää ja ettei muuta voinut tehdä." (Aura)

"No tukea. No kyllä se on ammatillista tukea. Kyllä sitä joskus soittaa ja ihmettelee ett mitä tässä olisi järkevää tehdä. No kyllä mä olen saanut tukea

ja toki on ollut hetkiä, ettei ole saanut tukea, että kyllä sekin on taas niin ku sosiaalityöntekijästä kiinni.” (Tuuli)

Haastateltavat kertoivat, että lastensuojelulaitoksessa koettuja haastavia tilanteita käydään läpi myös laitoksen muiden työntekijöiden kanssa. Haastateltavat kokivat, etteivät heidän saamansa tuki lapsen sosiaalityöntekijältä ollut samanlaista kuin se, millaista tukea he saavat omalta esimieheltään tai työyhteisöltään haastaviin tilanteisiin.

”kyll ne ehkä semmoset asiat siel laitoksen arjes oksennetaan siellä olevien kollegojen kanssa (...).” (Olivia)

”En mä kyll sosiaalityöntekijän kanssa keskustele sellaisist asioist vaan ne jutellaan työyhteisös.” (Pinja)

Haastateltavat kertoivat, että lapsen sosiaalityöntekijä saa myös heiltä tukea. Tuen antamiseksi koettiin se, kun lapsen omaohjaajat keskustelivat lapsen sosiaalityöntekijän kanssa lapsesta ja pohtivat yhdessä, mitä voitaisiin tehdä lapsen hyväksi. Haastateltavien mukaan, lapsen sosiaalityöntekijän heiltä saama tuki, oli pääsääntöisesti saatu tietojen sijaitsevan lapsen asioista sekä heidän näkemyksensä asioista.

”No kyll munkin tehtävä on sitte antaa sille sosiaalityöntekijälle jotakin ehdotuksia tai omia näkemyksiä ja meidän työyhteisön näkemyksiä ett ei se oo pelkästään yksin mun vaan meidän mitä työyhteisössäkkin mietitään mikä ois nyt hyvä tälle lapselle ja mitä vois kokeilla ja mitä ei.” (Tuuli)

”No tota, mitä tukea mä voisin antaa. No jos hän tekee jotain päätöksiä niin tota olla itte siin hänen tukenaan ja jos hän pyytää jotain tietoja niin antaa sitte niitä hänelle niitä tietoja.” (Suvi)

Haastateltavat olivat valmiita antamaan ammatillista arviointia lapsen sosiaalityöntekijän tueksi. Haastateltavat kertoivat, että heillä on hyvä tieto sijaitsevan lapsen arjesta ja sen sujumisesta, koska ovat paljon läsnä lapsen arjessa.

5.3 Yhteistyön haasteet

Kai Alhasen (2014, 7) tekemän tutkimuksen mukaan, lastensuojelujärjestelmässä löytyi kuusi uhkatekijää: palveluiden pirstaleisuus, työntekijöiden vähyys, johtamisongelmat, työntekijöiden vaihtu-

minen, yhteistyön vaikeudet ja arkitiedon ohittaminen. Omassa tutkimuksessani tuli esille myös samoja uhkatekijöitä sosiaalityöntekijöiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä: työntekijöiden vähyys, työntekijöiden vaihtuminen sekä yhteistyön vaikeudet, jotka liittyivät lapsen sosiaalityöntekijän kiireeseen.

Haastateltavat kertoivat, että haasteet yhteistyöhön liittyvät muun muassa lapsen sosiaalityöntekijöiden resursseihin ja siitä aiheutuvan kiireen vuoksi. Alhasen (2015, 44) mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden suuret asiakasmäärät kuormittavat myös henkisesti. Lasten sosiaalityöntekijät itse arvioivat Alhasen tutkimuksessa, että henkinen kuormittavuus aiheuttaa työntekijöissä tahatonta huolimattomuutta työtehtävissä, työmotivaation laskemista ja kyynistymistä.

5.3.1 Sosiaalityöntekijän kiire

Sosiaalityöntekijän asiakasmäärien kasvaessa ovat myös puheet lisääntyneet kustannustehokkuudesta, tulostavoitteista ja työn vaikuttavuudesta. Lastensuojelun tilastot, kasvavat asiakasmäärät ja työntekijöiden kuormitus, ovat murheellista luettavaa ja katsottavaa, vaikka Suomessa lastensuojelua on kehitetty paljon. (Paasivirta 2012, 237.)

”No tietysti se ett se sosiaalityöntekijä ei välttämättä ei tunne, sitä lasta muuta ku paperilta. Hän ei välttämättä ole lukenut kaikkia kirjauksia koko elämästä ett sitt saattaa olla niin, että hän ei tiedä kaikkea. Ja sitt se ett häntä ei saa välttämättä kiinni ku tarvis.” (Pinja)

Pinja kertoi hyvin konkreettisesti sen, että mihin lapsen sosiaalityöntekijän kiire voi pahimmillaan vaikuttaa. Sosiaalityöntekijän on tärkeää tietää ja tuntea asiakkaansa, koska hänen tehtävänä on tehdä erilaisia päätöksiä lapsesta. Paasivirran (2012, 242) mukaan sosiaalityöntekijän työssä on kyse työntekijän oikeudesta saada luoda luottamuksellisia suhteita ja kunnioittavia tapaamisia asiakkaiden kanssa. Hänen mukaansa sosiaalityöntekijöiden tulisi aktiivisemmin puolustaa näitä oikeuksia. Puustinen-Korhonen ja Pösö (2010, 19) ihmettelevät, että miten sijoitettu lapsi voi luottaa siihen, että hänen asioitaan hoidetaan hyvin, jos sosiaalityöntekijät vaihtuvat tai hän ei saa yhteyttä sosiaalityöntekijään tai hänen sosiaalityöntekijä tuntee hänet vain papereiden pohjalta, joita ei ehkä ole ehtinyt lukea kiireen vuoksi.

” (...) sosiaalityöntekijä ne päätökset tekee (...).” (Aura)

Aura muistuttaa, että lasta koskevat päätökset tekee lapsen sosiaalityöntekijä. Hanna Heinosen ja Johanna Hiitolan (2009, 60) mukaan hallinto-oikeuden päätösasiakirjoissa lapsen ja hänen läheisverkostonsa kokonaistilannetta sekä läheisverkoston vahvuuksia ei oltu riittävästi tutkittu. Näiden tietojen välittyminen lastensuojelusta päätöksentekoon sekä päätöksien perusteluihin, olisi erittäin tärkeää.

Tiukat tehtäväjaot lapsen sosiaalityöntekijän hallinnollisen ja lastensuojelulaitoksen työntekijän hoivallisen roolin välillä voivat vaikuttaa siihen, että merkittävät asiat ovat unohtuneet asiapapereista (Aronen 1994, 30).

”Ett sitt taas isommassa paikassa saattaa hukkua sinne ku asiakkaita tietysti on taas enemmän (...).” (Tuuli)

”Ja sillai jotenkin huomaa, jos jonkun sosiaalityöntekijän kohdalla ne on vähän ulkona siitä mistä puhutaan, eikä ne muista joka lapsen kaikkia kommelluksia ja kommervenkkeja mitä siin on matkan varrella tullu.”
(Tuuli)

Tuuli uskoo, että sosiaalityöntekijän suuret asiakasmäärät vaikuttavat isommissa kunnissa esimerkiksi siihen, että asiakkaan asiat saattavat unohtua sosiaalityöntekijältä. Paasivirran (2012, 238) mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät joutuvat jatkuvasti taistelemaan mahdollisen ja mahdollottoman välimaastossa.

Olivia: *” (...) ett sitt välill tuntuu ett jotkut sossut ovat niin ku ihan pihal.”*

Leena: *”Mistä se ihan pihal mahtaa sitten johtua?”*

Olivia: *”No sitä ei ehkä kannata lähteä spekuloidaan. Mut mietin mielesäni, ett onks sitten niin paljon töitä kautta asiakkaita ja muistettavaa tai sitt on ollut niin vähän aikaa ett ei tiedä.”*

Olivia kertoi, että jotkut sosiaalityöntekijät ovat joskus aivan tietämättömiä lapseen liittyvissä asioissa. Hän uskoo sen johtuvan työmäärästä ja siitä aiheutuvasta kiireestä. Paasivirta (2012, 242) pitää tärkeänä sitä, ettei työntekijän kiire näy asiakkaalle. Hänen mukaansa kalenterista varattu aika asiakkaalle on se aika, jolloin työntekijälle on aikaa juuri kyseiselle asiakkaalle ja hänen kohtaamiselleen.

”No kyll se sellanen tavoitettavuus (...).” (Tuuli)

”No tavoitettavuus ja sitt se kiire.” (Olivia)

Tuuli ja Olivia kertoivat, että lapsen sosiaalityöntekijää on vaikeaa tavoittaa ja Olivia mainitsi myös työntekijän kiireen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on työssään riittämättömyyden tunne. Heidän työstään puuttuu usein tärkein sosiaalityön resurssitekijä, mitä tarvitaan hyvässä asiakastyössä ja se on riittävä aika. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 19.)

” (...) ajan puutteesta, ett niil on varmaan älyttömästi töitä.” (Tuuli)

” (...) häntä ei saa välttämättä kiinni ku tarvis.” (Meri)

Tuuli pohti, että sosiaalityöntekijällä on paljon töitä ja Meri kertoi, että ei saa aina lapsen sosiaalityöntekijää kiinni, kun olisi tarve. Sosiaalityöntekijän ainainen kiire johtaa mekaanisiin toimenpiteisiin, joita ei ehditä suunnitella yhdessä asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa (Alhanen 2014, 68).

5.3.2 Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus

Alhasen (2014, 52) mukaan kaikenlaiset työntekijävaihdokset lisäävät tietokatkoksia lastensuojelun työntekijöiden välillä, suhteissa yhteistyökumppaneihin ja suhteissa asiakkaisiin.

”No varmaan tämä minkä jokainen sanoo, on tämä vaihtuvuus ett kyll itelläkin vaik ei paljon noita vuosia oo tehnyt niin kuitenkin on sitt saattanut useinkin vaihtua työntekijä, ja sitt vähän niin ku aloitat alusta (...).”
(Aura)

Aura kertoi, että hänen lyhyen työuran aikana on ollut lapsen sosiaalityöntekijän vaihtuvuutta. Aura kertoi työntekijän vaihtuvuuden vaikuttavan myös yhteistyöhön, koska aina pitää aloittaa vähän niin kuin alusta.

Aura: ”Isommissa kunnissa on aika vaikeaa saada asioita eteenpäin, ku sitt taas pienemmissä kunnissa tuntuu ett sillai ett vaiks ei olisikaan työskennellyt juuri tämän asiakkaan kanssa niin sitt kuitenkin tietää asiakkaan asioista jonkun verran.”

Leena: ”Tarkoitatko sä, ett kun sosiaalityöntekijä on pienessä kunnassa/kaupungissa töissä, niin hän tietää myös toisen sosiaalityöntekijän asiakkaiden asioista paremmin, kuin ison kunnan/kaupungin sosiaalityöntekijä?”

Aura: ”No kyll mun mielestä, ett sitt jotenkin taas ehkä siell tai just sillai, ett jos työntekijä vaihtuu, niin sitt on kyll taas ne muut ihmiset saattavat olla kartalla asioista vähän paremmin (...).”

Aura kertoi, että lapsen sosiaalityöntekijän vaihtuvuus vaikuttaa myös tiedon kulkuun. Hänen mielestä pienen kunnan sosiaalityöntekijät tietävät paremmin toisen työntekijän asiakkaista kuin isomman kunnan työntekijät.

Lainsäädäntö on sama kaikissa kunnissa, mutta sosiaalityö muodostuu olosuhteiden pakosta toisenlaiseksi erikokoisissa kunnissa. Pienen kunnan sosiaalityö poikkeaa isojen kuntien sosiaalityöstä päivittäisissä rutiineissa, luottamushenkilöiden osallistumisessa, kunnan muiden sosiaali- ja terveystöiden työntekijöiden määrässä ja roolissa. Sosiaalitoimen työntekijöitä pienessä kunnassa on yleensä vähän. Töitä ei voi delegoida muille, vaan ne täytyy tehdä itse. Työntekijän pitää hallita monta asiaa ja tuen saanti omaan työhön voi olla haasteellista. Pienen kunnan sosiaalitoimistossa työskentelevältä vaaditaan jatkuvasti tekemään asioita, joita hän ei ole ennen tehnyt, ottamaan itse selvää asioista ja sietämään epävarmuutta. (Ahvenus 2012, 296 – 298, 315.)

”Jotenkin mä ajattelen, että se vaihtuvuus.” (Olivia)

Olivian mielestä työntekijöiden vaihtuvuus heikentää keskinäistä yhteistyötä. Työntekijöiden vaihtuvuus on suurta kaikissa lastensuojelun ammattiryhmissä, eikä pelkästään sosiaalityöntekijöiden keskuudessa. Sosiaaliohjaajien, perhetyöntekijöiden ja laitosten työntekijöiden keskuudessa on myös paljon henkilövaihdoksia. Henkilövaihdosten syitä ovat muun muassa työmäärän suuruus, ammatillinen osaamisen puute ja huono perehdytys työhön. Henkilövaihdokset lisäävät myös tietokatkoksia, jotka vaikuttavat työntekijöiden kesken, yhteistyökumppaneiden välillä sekä suhteessa asiakkaisiin. (Alhanen 2014, 51 – 52.)

5.4 Yhteistyön mahdollisuudet

Tässä osiossa haastateltavat kertoivat, millaisia mahdollisuuksia he näkevät keskinäisessä yhteistyössä. Haastateltavat toivoivat enemmän yhteisiä keskusteluja lapsen sosiaalityöntekijän kanssa.

5.4.1 Yhteistyön toimivuus

”No varmaan just se tiivis yhteistyö, ett kumpikin on perillä siitä mitä sen lapsen elämään kuuluu, ja mitä siin tapahtuu ja sillai yhdessä neuvotellen (...).” (Aura)

”Sellasii saisi olla enemmän, että keskusteltaisiin lapsen ja sosiaalityöntekijän kanssa yhdessä. Joskus ois hyvä sillai vähän vapaamuotoisemmin keskustel ku sitt taas tietysti, jos vanhemmat ovat paikal ja näin niin sitt se on vähän virallisempaa ehkä sitt siin kohtaa.” (Aura)

Aura toivoo lapsen sosiaalityöntekijältä enemmän tilaisuuksia, missä sijoitettu lapsi, lapsen omaohjaaja ja lapsen sosiaalityöntekijä voisivat keskustella yhdessä lapseen liittyvissä asioissa. Auran mielestä ilman vanhempia pidetyt keskustelut ovat vapaamuotoisempia. Lastensuojelutyön haasteisiin tulisi panostaa kokonaisvaltaisesti. Yhteistyötä tulisi lisätä lastensuojelun ja muiden toimijoiden välillä. (Paasivirta 2010, 248.)

”Nii, kyll yhteistyös olis varmaan aika hyvä ja hedelmällinenkin paikka niin ku vaikuttaa sen lapsen asioihin niin ku oikein perusteellisesti ja syvällisesti.” (Tuuli)

Tuulin mielestä hyvä keskinäinen yhteistyö lapsen sosiaalityöntekijän kanssa vaikuttaisi sijoitetun lapsen asioihin positiivisesti.

” (...) niin ku just ehkä tavoitteellisempaa niin sitt mä mietin just ett jos sitä työskentelyä seurattais enemmän niin sitt mä just mietin ett se vois motivoida niin ku nuorta tai perhettä tai tota noin niin että tavallaan ett se tekis niin ku sitä työskentelyä näkyvämmäksi.” (Olivia)

Olivia miettii, että jos lapsen sijoitusprosessin aikaista työskentelyä seurattaisiin enemmän ja työ olisi tavoitteellisempaa, niin se saattaisi motivoida perhettä ja lasta. Olivian mukaan tällainen työskentely tekee työn näkyvämmäksi.

”Kai sellane tilanne voisi olla, ett me yhdessä pohdittais sen lapsen tilannett muutenki ku assupalaverissa. Ja jos mull ois jotain ajatuksia tai ideoita, niin sossu ottais ne ihan vakavasti huomioon.” (Suvi)

Suvi toivoi, että sijoitetun lapsen sosiaalityöntekijän kanssa, olisi enemmän mahdollisuuksia pohtia sijoitetun lapsen asioita muutenkin kuin asiakassuunnitelmapalaverissa. Suvi koki tärkeäksi myös sen, että lapsen sosiaalityöntekijä ottaisi lapsen omaohjaajan ajatukset ja ideat vakavasti huomioon. Puustinen-Korhonen ja Pösö (2010, 30) muistuttavat, että lapsen hyvin sujunut sijoitus voi vaikuttaa siihen, että mihin suuntaan lapsen elämää lähtee menemään. Sijaishuoltopaikan työntekijät tarvitsevat myös sosiaalityöntekijän tukea.

”No niin ett mä tiedän taas sen lapsen arjesta melkein kaiken.” (Suvi)

Suvi kertoi, että lapsen omaohjaajalla on valtavasti tietoa sijoitetun lapsen arjesta ja pitää tätä tärkeänä asiana myös yhteistyön kannalta. Alhasen (2015, 70) mukaan lastensuojelua tulisi kehittää siten, että erilaisia palveluita yhdistettäisiin sekä moniammatillista yhteistyötä kehitettäisiin jatkuvasti.

5.4.2 Sosiaalityöntekijän antama aika lapselle

*”(...) mä mietin niitä sossuja, ett ne tarttis aikaa sillai et he kerkeis pa-
neutumaan yhteen lapseen.” (Tuuli)*

Tuuli on huolissaan sosiaalityöntekijän työmäärästä ja siitä, miten se vaikuttaa sijoitettuun lapseen. Tuuli toivoi, että sosiaalityöntekijällä olisi mahdollisuus keskittyä riittävästi asiakaslapsiin. Puustinen-Korhonen ja Pösö (2010, 4) toteavat, että lastensuojelulain mukaan sijaishuollossa olevalla lapsella on oltava oma sosiaalityöntekijä. He kertovat, että sijoitetut nuoret ovat itse kertoneet, mitä heille on merkinnyt sosiaalityöntekijän pysyvyys ja vaihtuvuus. Vieraan sosiaalityöntekijän kanssa on vaikeaa päästä luottamukselliseen suhteeseen. Uuden sosiaalityöntekijän kanssa on aina aloitettava alusta kertomaan omaa tarinaansa. Sosiaalityöntekijä ajan puute vaikeuttaa myös luotettavan suhteen luomisen sijoitetun lapsen kanssa.

*”(...) ne sossut kävis enemmän tapaamassa lapsia et niil olis niin ku se
oma ja parempi kontakti siihen lapseen (...).” (Tuuli)*

Tuuli on huolissaan siitä, että lapsen sosiaalityöntekijä ei ehdi riittävästi tapaamaan sijoitettua lasta. Tuulin mukaan lapsen sosiaalityöntekijä saisi paremman kontaktin lapseen, jos tapaisi sijoitettua lasta enemmän. Puustinen-Korhosen ja Pösön (2010, 19) mukaan on tärkeää huomioida, ettei sijoitetun lapsen pysyvää suhdetta lastensuojelussa toimiviin aikuisiin tule rajata vain lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin tai -ohjaajiin. Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle voi aiheuttaa muutoksia myös koulussa ja päiväkodissa. Mikäli lapsi joutuu vaihtamaan koulua tai päivähoitopaikkaa, niin yleensä myös vaihtuvat lapselle tärkeät aikuiset.

*”Jotkut sosiaalityöntekijät on tosi hyvin perillä siin nuoren elämäs ja ar-
jes niitten kuukausiyhteenvetojen ja mahdollisten puhelin kontaktien ja
asiakassuunnitelmien perusteella.” (Olivia)*

Olivialla oli kokemusta sosiaalityöntekijästä, jolla oli lapsen asiat hyvin tiedossa. Olivian mukaan, lapsen sosiaalityöntekijä oli lukenut sijoitetun lapsen omaohjaajan kirjoittamat kuukausikoosteet. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla mahdollisuus paneutua huolellisesti vastuussa olevan lapsen asioihin (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 28).

”No kyllä tavallaan sitä mietin että jos olisi jotenkin järjestelmällisempää semmoset niin kuin vastavuoroisempaa se yhteydenpito, niin tavallaan mä mietin sitä että voisiko sen sijoituksen kestoa jotenkin lyhentää sillä että se sosiaalityö olisi niin kuin selkeesti tavoitteellisempaa että se sosiaalityöntekijä tapasi sitä nuorta tiiviimmin että olisi tiiviimmin käytettävissä.” (Olivia)

Olivia pohti, että voisiko hyvin toteutunut yhteistyö ja työskentelyn tavoitteellisuus jopa lyhentää lapsen sijoitusaikaa. Olivia myös toivoo samaa kuin Tuuli, että lapsen sosiaalityöntekijä tapaisi sijoitettua lasta tiiviimmin. Virtanen (1999, 39) toteaa, että lastensuojeluverkoston yhteistyötä eniten haittaavia tekijöitä ovat aika- ja resurssipula, yhteistyökumppaneiden sitouttamattomuus sekä selkeiden tavoitteiden puuttuminen.

Yhteistyön luominen perheen ja lapsen muun verkoston (päivähoito, koulu) kanssa on tärkeä vaihe lapsen sijoituksen aikana, kun yhteistyön päämääränä on lasta kuntouttavan toimintaympäristön kehittäminen. Kun yhteistyö lapsen kuntoutuksessa laajenee muun verkoston kanssa, on tärkeää saada myös nämä toimijat osalliseksi niin, että kukin on selvillä kuntoutusprosessin tavoitteista ja omista vastuistaan sekä tehtävistään. Onnistunut yhteistyö eri toimijoiden kesken kuntoutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa, voi vaikuttaa kuntoutuksen tuloksellisuuteen. (Linnakangas & Seppälä & Suikkanen & Lehtoranta 2013, 313 – 314, 323.)

”Rajattomat mahdollisuudet jos ajatellaan että siinä olisi vaikka ihminen, joka olisi tuntenut lapsen tai perheen tilanteen oikeesti vaikka alusta asti tulis sellainen helmi tilanne, että olisi ollut sama työntekijä nii se olisi paljon helpompaa. (...) nii kyllähän siitä olisi lapselle valtava etu, jos pystyis olemaan semmone ihminen.” (Meri)

Meri kuvaa tilannetta helmeksi, jossa lapsen sosiaalityöntekijä tuntee sijoitetun lapsen ja tämän perheen hyvin ja on ollut lapsen sosiaalityöntekijänä jo pitkään. Lastensuojelun asiakkaina olevat ja lastensuojelulaitokseen sijoitetut lapset ovat kuten lapset yleensä. He tarvitsevat samoja juttuja, kuin

kuka tahansa muukin lapsi. Sijoitetun lapsen kannalta on tärkeää, että sijaishuollossa vahvistetaan pysyvyyttä ja jatkuvuutta. (Puustinen-Korhonen ja Pösö 2010, 7.)

6 JOHTOPÄÄTÖS JA POHDINTA

Tutkimukseni kiinnittyy lastensuojelun laitoshoidon ja moniammatillisen yhteistyön tutkimukseen. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää lastensuojelulaitoksessa työskentelevien tai siellä työskennelleiden lasten omaohjaajien yhteistyötä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa omaohjaajan näkökulmasta. Tutkimuksella haettiin vastauksia kysymyksiin: 1) Minkälaista yhteistyötä lapsen omaohjaajalla ja lapsen sosiaalityöntekijällä on omaohjaajan näkökulmasta katsottuna? 2) Millaisia mahdollisuuksia ja haasteita yhteistyössä on?

Teoriaosuudessa selvitin, mitä lastensuojelu on ja miten lastensuojelu on kehittynyt Suomessa sekä millaista on sijoitetun lapsen arki lastensuojelulaitoksessa. Teoriaosuudessa kerroin myös, minkälainen on sijahuollossa olevan lapsen omaohjaajan työnkuva lastensuojelulaitoksessa ja sijoitetun lapsen sosiaalityöntekijän työnkuva sekä heidän keskinäistä yhteistyötä. Lapsen omaohjaajan ja lapsen sosiaalityöntekijän yhteistyössä minua kiinnosti se, miten lapsen omaohjaajat kokevat oman roolinsa yhteistyössä. Halusin selvittää myös yhteistyön määrän ja laadun sekä yhteistyön mahdollisuudet ja haasteet. Lastensuojelulaki ja uusi sosiaalihuoltolaki korostavat yhteistyön tärkeyttä eri ammattikuntien kesken lapsen asioissa.

Toteutin tutkimukseni laadullisena tutkimuksena. Tutkimusaineistoni keräsin haastattelemalla viittä lastensuojelulaitoksessa työskenteleviä tai siellä työskennelleitä ohjaajia, jotka ovat toimineet sijoitetun lapsen omaohjaajana. Tein yksilöhaastattelut kesällä vuonna 2016. Haastateltavat valitsin eri laitoksissa ja kunnissa työskennelleistä ammattilaisista, jotta lapsen omaohjaajan ja lapsen sosiaalityöntekijän yhteistyöstä saisin mahdollisimman monipuolisen kuvan. Haastateltavat olivat ammatiltaan sosionomeja ja sairaanhoitajia ja sain näin tietoa yhteistyöstä niin sosiaalihuollon kuin terveydenhuollonkin näkökulmasta katsottuna. Haastateltavat olivat työskennelleet lastensuojelulaitoksessa 1 – 4 vuotta. Haastateltavat olivat minulle entuudestaan tuttuja tekemäni lastensuojelutyön kautta. Nauhoitin ja litteroin kaikki haastattelut.

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle voi olla lyhyt tai pitkä aika lapsen elämässä. Sijoitusprosessin alussa, sen aikana ja sijoituksen päättyessä, voidaan tehdä moniammatillista yhteistyötä monen eri toimijan kanssa. Yhteistyötä tehdään esimerkiksi lastensuojelulaitoksen työntekijän, lapsen opettajan, koulukuraattorin tai terveydenhuollon työntekijöiden kanssa. Sijoitetun lapsen omaohjaaja on tärkeässä roolissa, koska hän on mukana työskentelyssä koko lapsen sijoitusprosessin aikana. Sijoituksen päättyttyä lapsen omaohjaaja voi toimia vielä lapsen tukihenkilönä.

Sijoitetun lapsen omaohjaaja tekee paljon työtä sijoitetun lapsen kanssa. Tutkimuksessa käy ilmi, miten haastateltavat kertoivat viettävänsä paljon aikaa sijoitetun lapsen ja hänen perheensä kanssa. He tekevät paljon yhteistyötä eri toimijoiden kanssa, jotka työskentelevät sijoitetun lapsen asioissa. Lapsen omaohjaajalla on paljon sekä kirjoitettua tietoa että hiljaista tietoa sijoitetusta lapsesta. Mielestäni on tärkeää, että omaohjaajalla oleva tieto tulisi ainakin lapsen sosiaalityöntekijän käyttöön. Tämä vaatii keskinäisen yhteistyön lisäämistä. Sijoitetun lapsen sosiaalityöntekijän ja lapsen omaohjaajan yhteistyön tulisi olla kuin Hirvosen (2009, 44) kuvaama jaettu asiantuntijuus. Jaetussa asiantuntijuudessa tuotetaan yhdessä tietoa ja toimitaan joustavasti ja tilannekohtaisesti.

Lapsen omaohjaaja tekee yhteistyötä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa heti sijoitusprosessin alkaessa. Haastateltavien ja teoriakirjallisuuden mukaan yhteistyötä tehtiin enemmän juuri lapsen sijoitusprosessin alkuvaiheessa. Ajattelen tämän johtuvan siitä, kun sijoitusprosessi on saatu käyntiin, niin lapsen sosiaalityöntekijä jakaa omaa työtään lastensuojelulaitosten työntekijöiden kanssa. Lapsen sosiaalityöntekijä on kuitenkin niin merkittävässä roolissa lapsen elämässä koko sijoituksen aikana, että hänen olisi tärkeää olla aktiivisesti mukana koko sijoitusprosessin aikana eikä vaan sen alussa.

Haastateltavat kertoivat, että puhelin on yleisin yhteydenpitoväline lapsen sosiaalityöntekijän kanssa. Lapsen omaohjaajat tapasivat lapsen sosiaalityöntekijää pääsääntöisesti vain lapsen asiakassuunnitelmapalaverissa. Lapsen sijoituksen alussa tapaamisia oli enemmän. Sähköpostia ei paljon käytetty keskinäisen tietojen vaihdossa, liittyen salassa pitovelvollisuuteen. Sähköpostin käyttäminen helpottaisi niin lapsen omaohjaajan kuin lapsen sosiaalityöntekijän työtä. Sähköpostin luotettavuutta ja turvallisuutta tulisi kehittää, jotta siitä saataisiin toimiva yhteydenpitoväline.

Lapsen omaohjaajat kertoivat, että lapsen sosiaalityöntekijän kanssa tehtyyn yhteistyöhön liittyy myös haasteita. He kertoivat yhteistyön haasteet liittyvän lapsen sosiaalityöntekijän kiireeseen ja vaihtuvuuteen. Lapsen sosiaalityöntekijän kiire näyttäytyi lapsen omaohjaajalle siten, että omaohjaaja ei saanut sosiaalityöntekijää tarvittaessa puhelimitse kiinni. Tähän asiaan voi olla vaikeaa tehdä

muutoksia, koska lapsen oleminen lastensuojelulaitoksessa on niin hektistä ja kysyttäviä asioita voi tulla tiuhaan tahtiin eri vuorokauden aikana.

Tytti Luodon (2010) tutkimuksessa, sosiaalityöntekijän ja lastensuojelulaitoksen työntekijöiden yhteistyön yhtenä haasteena oli sosiaalityöntekijän kiire. Merja Kamisen ja Tiina Pakkalan (2007) tutkimuksessa sosiaalityöntekijän ja päiväkodin työntekijöiden haasteeksi nousi tiedon vaihdon yksipuolisuus. Nämä ovat minusta korjattavissa olevia asioita ja korjauksen myötä yhteistyön laatu paranisi.

Mietin, että johtuuko puhelimeen vastaamattomuus aina lapsen sosiaalityöntekijän kiireeseen. Pääsääntöisesti kunnan sosiaalityöntekijöillä on puhelinaika, joka kestää yleensä yhden tunnin. Tämän tunnin aikana ei ehdi monta puhelua ottamaan vastaan. Isoimmissa kaupungeissa puhelut siirtyvät kaupungin keskukseen puhelinajan jälkeen, jolloin lapsen sosiaalityöntekijä ei edes tiedä kuka häntä on mahdollisesti yrittänyt tavoitella. Minusta tämä puhelinaika ei palvele asiakkaita riittävästi eikä tasapuolisesti, koska pienemmissä kunnissa sosiaalityöntekijöihin saa paremmin yhteyden. Käytännöt pitäisi olla mahdollisimman samanlaiset, jotta asiakkaat tulee palveltua tasavertaisesti asuinkunnasta riippumatta.

Lastensuojelun tukihenkilön käsikirjassa ohjeistettiin tukihenkilöä olemaan itse aktiivinen yhteydenpidossa lapsen sosiaalityöntekijään. Ohjeissa kerrottiin lapsen sosiaalityöntekijän olevan kiireinen ja ohjeissa neuvottiin myös tarvittaessa jättämään soittopyyntö. Näyttää siltä, että sosiaalityöntekijät ovat saaneet hyvin vietyä kiireisyys sanomaa eteenpäin, kun opaskirjassakin ohjeistetaan, miten saa kiireisen sosiaalityöntekijän parhaiten kiinni. Onko tämä sitten hyvä tai yleisesti hyväksytty asia lasten sosiaalityöntekijöiden kohdalla? Minusta se ei ole silloin hyvä asia, jos se ei vaikuta resurssien lisäämiseen vaan vaikutus näkyy tällaisissa ohjekirjoissa. Tämänkaltaisen ohjeistus näyttää jopa vähän humoristiselta asialta. Ja miksi se hyväksytään, että lapsen sosiaalityöntekijää on vaikeaa tavoittaa?

Haastateltavat toivat esille sen, että lapsen sosiaalityöntekijä tapaa lasta harvoin. Lastensuojelulain (29 §) mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee tavata lasta riittävän usein (Räty 2015, 268). Lapsen sosiaalityöntekijän ja sijoitetun lapsen tapaamisia voivat vaikeuttaa pitkät välimatkat. Lapsi on voitu sijoittaa asuinkunnastaan monen sadan kilometrin päähän ja tämä lisää haas-

teita yhteiselle tapaamiselle. Lastensuojelu kehittyy koko ajan lapsilähtöisemmäksi ja uskon sen vaikuttavan myös siihen, että lapsen sosiaalityöntekijän työskentely sijoitetun lapsen kanssa tulee lisääntymään tulevaisuudessa.

Leena Valkoinen (2014) oli tutkinut sijaisvanhemmuutta ja heidän kokemuksia yhteistyöstä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa. Tutkimuksen tuloksissa oli samoja asioita, kuin mitä omassa tutkimuksessani tuli esille. Lapsen sosiaalityöntekijän tuki sijaisvanhemmille koettiin vähäiseksi. Sijaisvanhemmat kertoivat, että lapsen sosiaalityöntekijää oli vaikeaa tavoittaa. Sijaisvanhemmat kertoivat, että olivat pettyneet joidenkin lapsen sosiaalityöntekijän asenteisiin. Sijaisvanhemmat kertoivat, että lapsen sosiaalityöntekijä ei aina uskonut heidän kertomuksiin lapsista tai heidän kertomat asiat vääristeltiin. (emt. 128 – 129.) Tutkimuksessani lapsen sosiaalityöntekijän asenteet liittyivät kiireen aiheuttamaan tietämättömyyteen tai tavoitettavuuteen. Tutkimukseni haastateltavat eivät tuoneet esille sellaista, että heidän kertomiaan asioita ei uskottaisi tai niitä olisi vääristelty.

Mahdollisuuksia lapsen omaohjaajan ja lapsen sosiaalityöntekijän väliseen toimivaan yhteistyöhön nähtiin olevan, mutta se vaatisi lisää resursseja sosiaalityöntekijöille. Yhteistyötä toivottiin lisää ja paremman yhteistyön ajateltiin lisäävän myös sijoitetun lapsen hyvinvointia. Yhteisten tapaamisten ajateltiin parantavan myös tiedon vaihtoa ja tiedon ajateltiin olevan paremmin ajan tasalla. Sosiaalityöntekijöiden pysyvyyttä pidettiin myös hyvän yhteistyön tukipilarina. Tutun sosiaalityöntekijän kanssa ei tarvitse aina aloittaa alusta kertomaan lapsen asioista. Sosiaalityöntekijän pysyvyys on myös hyvää asiakaspalvelua lapselle ja tämän perheelle.

Ratkaisuja pitäisi löytää, jotta asiakkaat saavat tarvittavan tuen ja palvelun. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on iso puuttuminen lapsen ja perheen yksityisyyteen. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle vaikuttaa lapseen ja hänen läheisiinsä. Laki määrää auttamaan lasta ja perhettä lapsen sijoituksen aikana sekä tukemaan perheen jälleen yhdistämisessä. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että lapsen asioista vastaavalla työntekijällä olisi riittävät resurssit tehdä tätä vaativaa työtä lain määräämällä tavalla. Ratkaisuja resurssin lisäämiseen pitäisi tehdä myös lastensuojelulaitoksessa. Oma kokemukseni lapsen omaohjaajan työstä oli se, että suunnitellut tapaamiset lapsen kanssa peruuntuivat usein resurssipulan vuoksi.

Tutkimukseni haastateltavat kertoivat, että yhteistyön laatu ja määrä riippuivat niin sosiaalityöntekijästä kuin kunnasta. Lastensuojelutyössä lapsen hyvinvointi on työn keskiössä. Mielestäni lapset ovat eriarvoisessa asemassa, jos sosiaalityöntekijän ja kuntien toimintatavat vaihtelevat paljon keskenään.

Ei ole oikein, että toisen kunnan sosiaalityöntekijä tapaa lasta riittävästi ja toisen kunnan sosiaalityöntekijä tapaa lasta harvoin. Onko tämä järjestelmä, missä on totuttu elämään ja työskentelemään?

Tutkimuksen aikana luin paljon aiheeseen liittyvää teoriakirjallisuutta. Olen käyttänyt aineistossani myös lähteitä, jotka ovat jo vanhoja liittyen esimerkiksi lastensuojelulaitoksen arkeen. Näissä vanhoissa teksteissä ei ole ollut paljon muutoksia tämän päivän tietoon. Yksi muutos on ollut lastensuojelulaitoksen hoitajan nimikkeen muuttuminen ohjaajaksi. Ennen lastensuojelulaitoksessa puhuttiin lapsen omahoitajasta.

Maritta Törrösen (2004) tutkimuksessa *”Elämää huostaanoton jälkeen – lastenkodissa”* oli kuvattu hyvin mitä lapsen arki laitoksessa on. Törrösen kuvaamat tilanteet laitoksessa kuvasivat sitä, mitä itsekin olen kokenut ja nähnyt työskennellessäni lastensuojelulaitoksessa. Hän osasi hyvin kuvata niitä tunteita, mitä lapset kokevat lastensuojelulaitoksessa. Näitä tunteita tuli esille esimerkiksi ristiriitatilanteissa ja siinä, miten lapset tarvittaessa liittoutuvat keskenään yhteen aikuisia vastaan. Törrösen havainnoima lapsen halu saada tietää työntekijöiden työvuoroista etukäteen ja niistä ilmoittaminen muille lastensuojelulaitoksessa asuville nuorille. Mieleepä tuli oma työskentelyni lastensuojelulaitoksessa, missä nuoret toimivat samalla tavalla työvuoro asian kanssa. Siellä asia nähtiin riskinä yövuorojen suhteen, koska nuoret toimivat eri tavalla eri työntekijän kanssa. Ratkaisimme tilanteen siten, että nuoret eivät saaneet tietää yötyöntekijää etukäteen.

Olivia pohti haastattelussa, että voisiko hyvin toteutunut yhteistyö ja työskentelyn tavoitteellisuus jopa lyhentää lapsen sijoitusaikaa. Tässä olisi minusta hyvä aihe tehdä jatkotutkimusta keskinäisen yhteistyön vaikutuksesta lapsen sijoituksen kestoon. Saadaanko hyvällä ja toimivalla yhteistyöllä lyhennettyä lapsen sijoitusaikaa lastensuojelulaitoksessa?

Lähteet

Aho, Päivi (1999) Haasteet ja asiantuntijuus sosiaalialan työssä. Helsinki: Sosiaalityöntekijäin liitto.

Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojeluvalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Ahvenus, Päivi (2012) Sosiaalityön erityispiirteet pienessä kunnassa. Teoksessa Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen, Teija (toim.) Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Aronen, Marja-Leena (1994) Nuorten kokemuksia lastensuojelusta. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsen etu. Viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Finlex lainsäädäntö (2003) Hallintolaki.

Saatavissa: http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434_18 18.3.2016.

Finlex lainsäädäntö (2007) Lastensuojelulaki. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> 8.10.2016.

Forsberg, Hannele & Linnus, Helena (2004). Lapsi ja lastensuojelu. Teoksessa Söderholm, Annliis & Halila, Ritva & Kivitie-Kallio, Satu & Merstola, Jussi & Niemi, Sirkku (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.

Forsman, Sinikka (2010) Sosiaalityöntekijän jaksaminen ja jatkaminen lastensuojelussa.

Henkilökohtaisen ja muodollisen uran rajapinnoilla. Tampereen yliopisto. Saatavissa:

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65571/978-951-44-8155-0.pdf?sequence=1> 19.4.2016.

Forssén, Katja & Nygvist, Leo & Raitanen, Anniina (toim.) (2009) Tutkiva sosiaalityö. Moniammatillisuus sosiaalityön mahdollisuutena. Mihin sosiaalityö tarvitsee moniammatillisuutta? Talentia lehti. Sosiaalityön tutkimuksen seura. Saatavissa:

http://www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi/muuttiedotteet/Tutkiva_sosiaalityo_2009_net.pdf 19.4.2016.

Heino, Tarja (1999) Lastensuojelutyön erityisyys. Teoksessa Virtanen, Päivi (toim.) (1999) Verkostoituva asiakastyö. Helsinki: Kirjayhtymä.

Heino, Tarja (toim.) (2009) Stakes/Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77377/THL_selvitys1.pdf?sequence=1 3.9.2016.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Saira & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014 – 2015) päätulokset. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2003) Tilastot ja tarinat lastensuojelun tietolähteinä. Saatavissa:

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100156/036heino.pdf?sequence=1> 3.9.2016.

- Heininjoki, Heli & Heinonen, Hanna & Kiiskinen, Pirjo & Mikkola, Kaija & Ollila, Kari & Peitesalo, Peter (2005) Tavoitteena hyvä sijoitus – haaste avohuollon ja sijaishuollon yhteistyölle. Teoksessa Laaksonen, Sari & Kemppainen, Martti (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. (31 – 44)
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme Helena (2011) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hirvonen, Elna (2009) Nuorisotyö sosiaalisen asiantuntijuuden areenoilla. Teoksessa Raitakari, Suvi & Virokangas, Elina (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. (41 – 61)
- Hokkanen, Liisa (2013) Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.
- Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2004) Väkipalta koulukodista käsin. Teoksessa Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa. -etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Ikonen, Leeni (2013) Salassa pidettävä. – Suojeleeko laki lasta vai lastensuojelijaa. Vehmersalmi: Radium-kirjat.
- Isoherranen, Kaarina (2005) Moniammatillinen yhteistyö. Porvoo: WSOY.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2009). Sosiaalityöntekijän selontekovelvollisuus. Saatavissa: <http://ojs.tsv.fi/index.php/janus/article/view/50532/15297> 29.10.2016.
- Kaminen, Merja & Pakkala, Tuula (2007). Päiväkodin työntekijöiden käsitykset sosiaalityöntekijöiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä Vaasassa. Vastavuoroista vaihtokauppaa vai oman edun tavoittelua? Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos: Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/11544/URN_NBN_fi_jyu-20010.9.2016.
- Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2011) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.
- Karila, Kirsti & Nummenmaa, Anna Raija (2001) Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkotit. Helsinki: WSOY.
- Karisto, Antti & Seppälä, Ullamaija (2004) Maukas Gradu. Valmistusvihjeitä tutkielman tekijöille. Tampere: Vastapaino.

- Klap, Kaija (2005) Perheen merkitys sijoitetun lapsen kuntoutusprosessissa. Teoksessa Laaksonen, Sari & Kempainen, Martti (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. (79 – 107)
- Korhonen, Anu (2005) (toim.) Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja. Erityishuoltojärjestön EHJÄ ry:n kirjallisuuden pohjalta. Helsinki: Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ.
- Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla (2015) Julkari. STM:n hallinnonalan avoin julkaisuarkisto. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129537/Tr25_15.pdf?sequence=4 3.9.2016.
- Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kyrönseppä, Ulla & Rautiainen, Juha-Matti (1993) Lapsi laitoksessa. Porvoo: WSOY
- Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityössä. Tampere: Tampere University Press.
- Laakso, Riitta (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranemi Leena (toim.) Tampere: Vastapaino
- Laakso, Riitta (2013) Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Saatavissa: http://www.kaks.fi/sites/default/files/Tutkimusjulkaisu_73.pdf 22.10.2016.
- Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050272> 18.9.2016.
- Linnakangas, Ritva & Seppälä, Ullamaija & Suikkanen, Asko & Lehtoranta, Pirjo (2012) Monitoimisuus lapsen perhekuntoutuksessa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.
- Luoto, Tytti (2010) Sosiaalityöntekijän ja sijaishuollon työntekijöiden välinen yhteistyö. Pro gradu -tutkielma. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/81463/gradu04210.pdf?sequence=1> 28.9.2016.
- Mäki-Louhimaa, Kari-Pekka & Merikallio, Jussi (2007) Uusi lastensuojelulaki. Luettavissa: <http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/yleiskirjeet-lausunnot/yleiskirjeet/2007/Sivut/Yleiskirje-25-80-2007-Uusi-lastensuojelulaki.aspx> 10.11.2016.
- Niemelä, Hilka (2015) Koti SOS-lapsikylässä. Uusi mahdollisuus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Paasivirta, Annukka (2012). Miten tullaan lastensuojelun asiakkaaksi? Vastaanottoryhmillä apua nopeasti ja oikea-aikaisesti. Teoksessa Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen Teija (toim.) Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pitkänen, Mia (2012). Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Saatavissa: http://www.socca.fi/files/1404/Vastuun_paikka!_Vanhempien_tukeminen_lapsen_huostaanotossa 29.9.2016.
- Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (1987) Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Puonti, Annamaija (2004) Lastensuojelu ja julkisuus. Teoksessa Puonti, Annamaija & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.

Puustinen-Korhonen Aila & Pösö Tarja (2010) Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Saatavissa: <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/toteutuuko-oikeus-pysyviin.pdf> 5.11.2016.

Pärnä, Katariina (2012) Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina. Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta: Turun yliopisto. Saatavissa: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/77506/AnnalesC341Parna.pdf> 10.9.2016.

Pösö, Tarja (1994) Laitos lapsen etuna? Teoksessa Törrönen Maritta (toim.) Lapsen etu. Viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino

Pösö, Tarja (2015) Adoptio ja perhehoito. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil Kaisa (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim.

Räty, Tapio (2015) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita

Seikkula, Jaakko & Arnkil Tom Erik (2009) Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Sinkkonen, Jari (2015) Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil Kaisa (toim.) 2015. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim.

Steckley, Laura & Smith, Mark (2011) Ethics and Social Welfare. Care Ethics in Residential Child Care: A Different Voice. SIVUNUMERO

Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen, Teija (toim.) Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Talentia. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Saatavissa: http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf 18.3.2016.

Taskinen, Sirpa (2007) Lastensuojelulaki (417/2007) Soveltamisopas. Helsinki: Stakes.

Taskinen, Sirpa (2010). Lastensuojelun soveltaminen. Helsinki: WSOYpro.

Taskinen, Sirpa & Törrönen, Maritta (2004) Lastensuojelun käsitteistä ja tilasta. Teoksessa Roos, J P (toim.) Huostaanottokirja. Nurmisaari: Desing Nurmisaari.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2015) Lastensuojelun tilastoraportti. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu/lastensuojelu-2014> 7.10.2016

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016. Lastensuojelulaitokset. Laitoshoidto. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset> 10.10.2016

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016. Itsenäisen elämän ABC-Umbrella.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/itsenaisen-elaman-abc-umbrella> 10.10.2016

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2016) Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun toimijoiden tehtävät, kelpoisuus, tehtävärakenne, mitoitus ja täydennyskoulutus. Saatavissa:

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hal> 18.9.2016

Timonen- Kallio, Eeva (2012) Kasvatusta vai hoitoa? -Lastenkotityö kotitapaisuuden ja mielenterveyden tulkintakehyksessä. Teoksessa Timonen-Kallio, Eeva & Pelander Tiin (toim.) Lastensuojelun ja psykiatrian rajapinnoilla. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. (35 - 55).

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen, Maritta (1999) Lasten arki laitoksessa. Helsinki: Yliopistopaino.

Törrönen, Maritta (2004) Elämää huostaanoton jälkeen – laitoksessa. Teoksessa Roos, J P (toim.) (2004) Huostaanottokirja. Nurmisaari: Desing Nurmisaari.

Vario, Pipsa & Barkman, Johanna & Kiili, Johanna & Nikkanen, Marko & Oranen, Mikko & Tervo, Jaana (2012) ”Suojele unelmia, vaali toivoa”. Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsivaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.

Whittaker, James K. & Holmes, Lisa & Jorge, F.del Valle & Ainsworth, Frank & Andreassen, Tore & Anglin, James & Bellonci, Christopher & Berridge, David & Bravo, Amaia & Canali, Cinzia & Courtney, Mark & Currey, Laurah & Daly, Daniel & Gilligan, Robbie & Grietens, Hans & Harder, Annemiek & Holden, Martha & Sigrid, James & Kendrick, Andrew & Knorth, Erik & Lausten, Mette & Lyons, John & Eduardo, Martin & McDermid, Samantha & McNamara, Patricia & Palareti, Laura & Ramsey, Susan & Sisson, Kari & Thoburn, June & Thompson, Ronald & Zeira, Anat (2016) Residential Treatment for children & youth. Therapeutic Residential Care for Children and Youth: A Consensus Statement of the International Work Group on Therapeutic Residential Care. Luettavissa: <http://dx.doi.org/10.1080/0886571X.2016.1215755> 9.10.2016

Virtanen, Päivi (1999) Verkostoista voimaa. Teoksessa Virtanen, Päivi (toim.) Verkostoituva asiakastyö. Helsinki: Kirjayhtymä.

LIITTEET

Haastattelurunko

1. Perustiedot

- Nainen vai mies?
- Kuinka monta vuotta olet työskennellyt lapsen omaohjaajana?
- Mitkä ovat omaohjaajan tehtävät laitoksessa?

2. Ammattilaisten keskinäinen yhteistyö

- Minkälaista yhteistyötä teet lapsen sosiaalityöntekijän kanssa?
- Kuinka usein teet yhteistyötä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa?
- Millaisissa asioissa olet yhteydessä lapsen sosiaalityöntekijään? Millaisissa asioissa lapsen sosiaalityöntekijä on yhteydessä sinuun?
- Kumpi on aktiivisempi osapuoli ottamaan yhteyttä, omaohjaaja vai lapsen sosiaalityöntekijä? Miksi ajattelet sen olevan näin?
- Millaisesta tiedonvaihdesta koet olevan hyötyä työsi kannalta?
- Millä tavoin olette yhteydessä keskenään lapsen asioissa (tapaamiset, puhelut, asiakassuunnitelma, s-posti).
- Millaisia haasteita näet yhteistyössä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa?
- Millaisia mahdollisuuksia näet yhteistyössä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa?
- Millä tavoin lapsen sosiaalityöntekijän asiantuntijuus näkyy yhteistyössä?
- Millä tavoin oma asiantuntijuutesi näkyy yhteistyössä?

3. Vastavuoroinen tuki

- Millaista tukea olet saanut lapsen sosiaalityöntekijältä omaan työhösi?
- Missä asioissa lapsen omaohjaaja voi tukea lapsen sosiaalityöntekijää?
- Miten lapsen sosiaalityöntekijä suhtautuu sinun huoleesi lapsesta?
- Miten lapsen omaohjaaja suhtautuu lapsen sosiaalityöntekijän huoleen lapsesta?
- Miten ajattelet lapsen sosiaalityöntekijän suhtautuvan lapsen omaohjaajan ammattitaitoon?
- Mitä itse ajattelet lapsen sosiaalityöntekijän ammattitaidosta?
- Haluatko vielä sanoa muuta?